

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІКИ**

РЕДЬКО ВАЛЕРІЙ ГРИГОРОВИЧ

УДК 373.3/.5.091.64:81`243

**ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА КОНСТРУЮВАННЯ ЗМІСТУ
ШКІЛЬНИХ ПІДРУЧНИКІВ З ІНОЗЕМНИХ МОВ**

13.00.09 – теорія навчання

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора педагогічних наук

Київ – 2017

Дисертацією є монографія.

Робота виконана в Інституті педагогіки НАПН України, м. Київ

Науковий консультант – доктор педагогічних наук, професор,
член-кореспондент НАПН України
Топузов Олег Михайлович,
директор Інституту педагогіки
НАПН України

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор,
дійсний член НАПН України,
Бондар Володимир Іванович,
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова,
декан факультету педагогіки та психології

доктор педагогічних наук, професор
Малихін Олександр Володимирович,
Національний університет біоресурсів і
природокористування України,
завідувач кафедри романо-германських
мов і перекладу

доктор психологічних наук, професор,
дійсний член НАПН України,
Чепелєва Наталія Василівна,
Інститут психології імені Г. С. Костюка,
НАПН України,
заступник директора з наукової роботи

Захист відбудеться 29 травня 2017 року на засіданні спеціалізованої вченої ради Д26.452.01 в Інституті педагогіки НАПН України за адресою: 04053, м. Київ, вул. Січових Стрільців, 52-Д, каб. 418 о 14-00.

Із дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці Інституту педагогіки НАПН України (04053, м. Київ, Січових Стрільців, 52-Д)

Автореферат розіслано «28» квітня 2017 р.

Учений секретар
вченої ради

О.В.Онопрієнко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Оновлення змісту навчання іноземних мов у загальноосвітніх установах пов'язується із змінами в стратегічних напрямках розвитку сучасної шкільної освіти, орієнтацією на формування в учнів необхідних життєвих компетентностей, котрі в майбутньому забезпечували б їм змогу комфортно почуватися в сучасному світовому мультилінгвальному та полікультурному просторі. Це об'єктивно зумовлено низкою чинників, пріоритетними серед яких є глобалізація та інтенсифікація розвитку міжнародних контактів у різноманітних сферах життєдіяльності, а також активна переорієнтація іншомовної освіти на нові парадигми навчання. Важливе місце в цих трансформаційних процесах належить шкільним підручникам як основним засобам реалізації змісту навчання. Їх теоретичну модель доцільно розглядати як таку, що ґрунтується на визнанні їх двоєдиної сутності: 1) як носіїв змісту іншомовної освіти і 2) як засобів навчання іншомовного спілкування. З огляду на це, вони мають відбивати таку систему діяльності школярів, яка забезпечується дидактично і методично доцільно дібраним і раціонально організованим змістом навчання, що ґрунтується на компетентнісному, комунікативному, діяльнісному, культурологічному підходах і сприяє успішному виконанню цілей, визначених чинними навчальними програмами.

Проблема конструювання змісту шкільних підручників була предметом дослідження дидактів, методистів, психологів. На різних історичних етапах розвитку педагогічної науки ученими безпосередньо або опосередковано розглядалися різноманітні питання підручникотворення, серед них: принципів добору навчального матеріалу до змісту підручників (В.Г. Бейлінсон, М.М. Вятютнев, Н.І. Гез, Г.Г. Гранік, Л.П. Добраєв, А.Д. Климентенко); системи засобів оволодіння навчальним матеріалом (В.І. Бондар, М.І. Бурда, Л.П. Величко, І.П. Гудзик, І.О. Зимня, Д.Д. Зуєв, В.Р. Ільченко, Г.В. Колшанський, О.І. Ляшенко, В.Л. Скалкін та ін.); засобів впливу змісту підручника на виховний, освітній та розвивальний потенціал учнів (Ю.К. Бабанський, В.П. Беспалько, Н.М. Бібік, С.У. Гончаренко, Я.П. Кодлюк, В.В. Краєвський, І.Я. Лернер, Ю.І. Мальований, О.І. Пометун, О.Я. Савченко, М.М. Скаткін та ін.); методичної організації навчальних матеріалів у змісті підручників (Е.Г. Гельфман, Г.Г. Гранік, П.Б. Гурвич, Г.М. Донской, І.К. Журавльов, Д.Д. Зуєв, Г.В. Китайгородська, Р.Ю. Мартинова, В.М. Плахотник, Г.В. Рогова, Н.К. Скляренко, А.П. Старков, В.С. Цетлін та ін.); організації процедури експериментальної перевірки та оцінювання змісту підручників (А.Р. Арутюнов, В.П. Беспалько, Н.М. Буринська, Ю.О. Жук, Т.О. Лукіна, О.І. Ляшенко, Жерар Франсуа-Марі, Роеж'єр Ксав'є, А.В. Фурман та ін.). Особливу групу дослідників складають вітчизняні науковці, котрі розглядали окремі аспекти, пов'язані з теорією підручників з іноземних мов: Н.П. Басай, Н.Ф. Бориско, І.В. Іванова, Л.В. Калініна, І.М. Ключковська, Р.Ю. Мартинова, З.М. Нікітенко, С.Ю. Ніколаєва, О.С. Пасічник, В.М. Плахотник, Т.К. Полонська, С.В. Роман та ін. Окремі питання підручникотворення як похідні від основних тем порушувалися також деякими зарубіжними дослідниками: І.Л. Бім, Н.Д. Гальскова, П.Б. Гурвич, О.О. Миролібов, Ю.І. Пассов, І.І. Халєєва, В.С. Цетлін, С.П. Шатілов, Н. Douglas, М. Byram, R. Dermis Preston, М. Duzenko, R. Ellis, С. Kramsh, J. Harmer, D. Hymes, Isabel Santos Cargallo, G. Neuner, K. Liberman,

J. Williams, Álvarez Méndez, Miguel Moreno Fernández, Sánchez Pérez, Sánchez Lobato, T. Bachman, J. Richards, S. Savignon, H. Stern та ін. Утім цим питанням часто відводилася другорядна роль у глобальних дослідженнях учених. Майже кожний із них розглядав проблеми цієї сфери в окремих статтях, на кшталт публікацій, розміщених у 20 номерах наукового збірника «Проблеми школьного учебника» (1971–1991 pp.) і в 16 номерах збірника наукових праць «Проблеми сучасного підручника» (2002–2016 pp.).

Як свідчить аналіз наукових праць, на сьогодні накопичилась низка нерозв'язаних проблем, які стосуються змісту шкільних підручників з іноземних мов. Насамперед потребують ґрунтовних досліджень питання залежності змісту підручників від особливостей впливу новітніх дидактичних і методичних парадигм на галузь шкільної іншомовної освіти; раціональної організації конструкторської діяльності авторів, визначення їхніх базових знань для добору ефективного змісту навчальної літератури; дидактичних підходів до визначення системи вправ і завдань, яка забезпечувала б активну іншомовну комунікативну взаємодію; визначення обсягу та особливостей методичної організації навчального матеріалу у змісті підручників; компетентнісного спрямування змісту та діяльнісної технології його засвоєння, доступності та зорієнтованості на іншомовні комунікативні потреби школярів різних вікових категорій; засобів формування в учнів компетентності уміння вчитися тощо. Про недостатній рівень розвитку галузі підручникотворення у сфері навчання іноземних мов свідчать також результати експертних оцінювань шкільних підручників, які подаються на конкурси, організовані МОН України.

Зважаючи на викладене, актуальність дослідження зумовлюється наявністю суперечностей між реальною потребою в обґрунтуванні та розробленні науково-теоретичних засад конструювання змісту шкільних підручників з іноземних мов, які забезпечували б можливість набуття учнями досвіду іншомовного міжкультурного спілкування відповідно до рівнів, окреслених Загальноєвропейськими рекомендаціями з мовної освіти, і відсутністю комплексних і переконливих досліджень питань підручникотворення у цій сфері. Необхідність подолання суперечностей визначила вибір теми дослідження **«Теорія і практика конструювання змісту шкільних підручників з іноземних мов»**.

Зв'язок роботи з науково-дослідними роботами, планами, програмами. Дослідження виконано відповідно до тематичних планів науково-дослідних робіт Інституту педагогіки Національної академії педагогічних наук України: *«Науково-методичне забезпечення навчання іноземних мов у початковій школі»* (01.2002–12.2004 pp.), державний реєстраційний номер – 0102U000312; *«Лінгводидактичне забезпечення навчання іноземних мов в основній школі»* (01.2005–12.2007 pp.), державний реєстраційний номер – 0105U000326; *«Лінгводидактичні засади навчання іноземної мови учнів 8–9-х класів»* (01.2008–12.2010 pp.), державний реєстраційний номер – 0108U000181; *«Лінгводидактичні засади навчання іноземної мови учнів старшої школи»* (01.2011–12.2013 pp.), державний реєстраційний номер – 0111U000164; *«Дидактичне забезпечення варіативного компонента змісту навчання іноземних мов у старшій школі»* (01.2014–12.2016 pp.), державний реєстраційний номер – 0114U003128.

Тему роботи затверджено Вченою радою Інституту педагогіки (протокол № 6 від 25.06.1998 р.) та узгоджено в Міжвідомчій Раді з координації наукових досліджень педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 2 від 09.02.1999 р.).

Об'єкт дослідження – зміст шкільних підручників з іноземних мов.

Предмет дослідження – науково-теоретичні засади конструювання змісту шкільних підручників з іноземних мов відповідно до домінуючих у шкільній іншомовній освіті компетентнісного, комунікативного, діяльнісного, особистісно орієнтованого, культурологічного підходів та мультилінгвального й полікультурного її спрямування.

Мета дослідження полягає в науково-теоретичному обґрунтуванні концептуальних засад розроблення змісту і структури шкільних підручників з іноземних мов.

Відповідно до визначеної мети окреслено такі **завдання**:

1. Дослідити феномен шкільного підручника з іноземної мови та визначити чинники впливу на створення його цілісної теорії.
2. Здійснити ретроспективний аналіз розвитку галузі підручникотворення в Україні, визначити та схарактеризувати тенденції оновлення змісту підручників відповідно до чинних освітніх парадигм.
3. Визначити та схарактеризувати принципи побудови змісту сучасних шкільних підручників з іноземних мов та розкрити їх функції для забезпечення процесу формування в учнів іншомовної комунікативної компетентності.
4. Науково обґрунтувати, розробити та перевірити в шкільній практиці концепції змісту і структури підручників для учнів початкової, основної та старшої школи на засадах компетентнісного, комунікативного, діяльнісного, особистісно орієнтованого та культурологічного підходів до навчання.
5. Науково обґрунтувати, розробити та перевірити в навчальному процесі ефективність дидактичних моделей змісту навчання усного і писемного мовлення та визначити систему засобів, які забезпечують їх успішне використання.
6. Обґрунтувати, розробити та апробувати моделі проєктувальної та конструкторської діяльності авторів шкільних підручників з іноземних мов.
7. Визначити об'єкти та розробити критерії оцінювання якості змісту сучасних підручників і перевірити їх дієвість у практичній діяльності.
8. Сконструювати систему шкільних підручників з іспанської мови для 1–11 класів ЗНЗ, в умовах навчального процесу дослідити дидактичні та методичні особливості їх змісту і структури як матеріальних носіїв концептуальних засад, викладених у змісті наукової роботи.

Методологічні та теоретичні засади дослідження:

– парадигмальні положення гуманістичної філософії, педагогічні, психологічні, методичні дослідження в галузі реформування освіти і визначення сутності нових освітніх парадигм, їх вплив на розвиток теорії навчання (В.П. Беспалько, І.Д. Бех, Н.М. Бібік, В.І. Бондар, І.М. Верещагін, Л.С. Виготський, П.Я. Гальперін, Б.С. Гершунський, С.У. Гончаренко, В.В. Давидов, М.І. Жинкін, В.І. Загв'язинський, І.О. Зимня, І.А. Зязюн, В.Р. Ільченко, Я.А. Коменський, В.В. Краєвський, В.Г. Кремень, В.С. Ледньов, О.М. Леонтьєв, О.О. Леонтьєв, І.Я. Лернер, Ю.І. Мальований, І.М. Осмоловська, Є.С. Полат, С.Л. Рубінштейн, О.Я. Савченко, М.М. Скаткін,

О.В. Сухомлинська, В.О. Сухомлинський, К.Д. Ушинський, А.В. Хуторской, І.С. Якиманська та ін.);

– закономірності розвитку шкільної іншомовної освіти, зокрема соціально-педагогічні передумови визначення цілей, змісту і засобів навчання (Н.П. Басай, І.Л. Бім, Н.Ф. Бориско, Н.Д. Гальскова, Н.І. Гез, Л.Я. Зєня, Г.О. Китайгородська, А.Д. Климентенко, З.І. Кличнікова, О.О. Коломінова, Р.Ю. Мартинова, О.О. Миролюбов, Л.І. Морська, С.Ю. Ніколаєва, О.С. Пасічник, Ю.І. Пассов, В.М. Плахотник, Т.К. Полонська, В.В. Сафонова, І.І. Халєєва, С.К. Фоломкіна та ін.);

– сучасні дослідження, що містять концептуальні положення галузі підручникотворення (А.Р. Арутюнов, Н.М. Бібік, М.І. Бурда, Н.М. Буринська, Л.П. Величко, М.М. Вятютнєв, Е.Г. Гельфман, І.П. Гудзик, В.Р. Ільченко, Я.П. Кодлюк, О.І. Ляшенко, Р.Ю. Мартинова, В.М. Плахотник, О.І. Пометун, О.Я. Савченко, О.М. Топузов, А.В. Фурман, G. Neuner, D. Hymes, M. Duszenko, Sánchez Lobato та ін.).

Методи дослідження:

теоретичні: критичний аналіз наукових джерел і освітніх державних документів, зокрема Державних стандартів, навчальних програм як підґрунтя для дослідження дидактичних і методичних компонентів теорії шкільних підручників з іноземних мов; ретроспективно-порівняльний аналіз, систематизація та інтерпретація результатів розвитку вітчизняної галузі підручникотворення; узагальнення та абстрагування для обґрунтування концептуальних засад створення змісту підручників з іноземних мов; прогнозування та моделювання технології конструювання змісту навчання іншомовного спілкування, реалізованого у підручниках; проектування системи дидактичних засобів оволодіння змістом підручників;

емпіричні: пробне навчання за матеріалами рукописів тематичних розділів і підрозділів підручників; діагностування, зокрема спостереження за навчальним процесом, анкетування учнів і вчителів, тестування, опитування, контент-аналіз; дослідне навчання за змістом сконструйованих підручників; експертне оцінювання якості змісту підручників незалежними фахівцями; кількісний і якісний аналіз отриманих результатів, їх інтерпретація та узагальнення; статистичне опрацювання інформації у формі таблиць, схем, діаграм, графіків.

Наукова новизна здобутих результатів дослідження:

вперше

– здійснено науковий аналіз розвитку теорії шкільного підручника з іноземної мови в Україні та інтерпретовано її дидактичну сутність;

– проведено комплексний аналіз сучасних шкільних підручників з іноземних мов, який засвідчив певні розбіжності їх змісту з тенденціями розвитку базових педагогічних наук, охарактеризовано стан проблеми та визначено шляхи її удосконалення;

– відповідно до тенденцій розвитку сучасної шкільної іншомовної освіти визначено та обґрунтовано принципи побудови змісту підручників, концептуальним підґрунтям для чого слугували методологічні положення компетентнісного, комунікативного, діяльнісного, особистісно орієнтованого та культурологічного підходів до навчання;

– визначено й охарактеризовано систему чинників впливу на актуальність упровадження міжкультурного підходу до навчання іноземних мов, які зумовлені тенденціями розвитку сучасної світової спільноти та характеризуються процесами глобалізації соціоекономічних сфер людської діяльності;

– створено концепції змісту шкільних підручників з іноземних мов для початкової, основної, старшої школи та для навчання другої іноземної мови, в основу яких покладено сучасні тенденції розвитку дидактики, психології, методики, психолінгвістики та концептуальні положення Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти;

– на основі систематизації теоретичних та емпіричних матеріалів науково обґрунтовано, розроблено та в умовах навчального процесу апробовано дидактико-методичні моделі формування в учнів іншомовної комунікативної компетентності в говорінні, аудіювання, читанні, письмі;

– визначено сфери впливу на формування в учнів іншомовної комунікативної компетентності засобами змісту підручників, науково обґрунтовано, розроблено та перевірено у шкільній практиці технологію реалізації принципу взаємопов'язаного навчання мови і культури;

– обґрунтовано, розроблено та перевірено у шкільній практиці систему вправ і завдань, спроектовану відповідно до нових цілей і змісту навчання іншомовного спілкування;

– визначено та схарактеризовано показники якості іншомовної комунікативної компетентності сучасного випускника ЗНЗ, на формування якої спрямовується зміст підручників, розкрито їх дидактико-методичну сутність відповідно до компетентнісної парадигми навчання;

– розроблено, обґрунтовано та перевірено на практиці зміст і етапи проектувальної та конструкторської діяльності авторів шкільних підручників з іноземних мов та сформульовано методичні рекомендації щодо їх використання;

удосконалено, уточнено

– сутність поняття «теорія шкільного підручника з іноземної мови»;

– принципи добору навчальних матеріалів до змісту підручників відповідно до нових тенденцій розвитку сучасної шкільної іншомовної освіти;

– компоненти змісту навчання, реалізованого у підручниках, відповідно до компетентнісного, комунікативного, діяльнісного та культурологічного підходів;

– методологію визначення оптимальних обсягів змісту розділів і підрозділів як структурних компонентів підручників;

– лінгводидактичні функції підручників та вміщених у них навчальних матеріалів відповідно до нових тенденцій розвитку шкільної іншомовної освіти;

– об'єкти та критерії оцінювання змісту підручників, які охоплюють їх предметний, процесуальний, мотиваційний аспекти;

набули подальшого розвитку

– характеристики типів і видів засобів навчання іншомовного спілкування, рекомендованих для використання у змісті підручників;

– функції ілюстративних матеріалів як засобів навчання іншомовного спілкування відповідно до особливостей культурологічного підходу;

- принципи добору і функції автентичних навчальних матеріалів для змісту підручників;
- принципи структурування навчального змісту підручників відповідно до особистісно орієнтованого підходу;
- питання визначення об'єктів тестування та видів тестових завдань для оцінювання рівня навчальних досягнень учнів з іноземних мов;
- принципи методичної організації змісту навчання у структурних компонентах підручників.

Практичне значення дослідження розглядається в трьох взаємопов'язаних площинах, які слугують підґрунтям для підтримки діяльності основних суб'єктів, долучених до змісту підручників: *учнів, учителів, авторів*:

для учнів: у забезпеченні їх підручниками як основними засобами формування іншомовної комунікативної компетентності, яка сприяє набуттю достатнього досвіду іншомовної комунікативної поведінки в різноманітних соціально-культурних ситуаціях, передбачених змістом навчальних програм; у сприянні розвитку особистісних якостей, спонуканні до самовдосконалення відповідно до власної траєкторії розвитку, освітніх намірів і життєвих потреб, зокрема у забезпеченні можливостями оволодівати умінням вчитися, здобувати знання про способи діяльності та набувати досвіду їх застосування в іншомовній комунікативній діяльності, виявляти пізнавальний інтерес та демонструвати власне ставлення до учіння;

для вчителів: у підтриманні їхньої професійної діяльності щодо дидактично та методично доцільного використання методів і форм пред'явлення, активізації та контролю рівня засвоєння навчального матеріалу, репрезентованого у змісті підручників; спрямуванні навчальної роботи відповідно до принципів наступності, доступності, взаємопов'язаного навчання всіх видів мовленнєвої діяльності, комунікативності, взаємопов'язаного навчання мови і культури, організації навчання у формі діалогу культур, сприянні розкриттю можливостей школярів для розвитку їхньої автономії у навчанні;

для авторів: у розробленні технології побудови змісту підручників, яка окреслює зміст і етапи проектувальної та конструкторської діяльності, розкриває особливості створення підручників з іноземних мов, змістове наповнення їх структурних компонентів, функції текстових і позатекстових матеріалів, форми і способи пред'явлення нового навчального матеріалу, окреслює дидактичні, методичні та психологічні підходи до визначення системи вправ і завдань для активізації та контролю рівня засвоєння навчального змісту; в обґрунтуванні методів, форм і способів побудови змісту підручників відповідно до принципів усної основи навчання та використання усного вступного курсу у змісті підручників для першого класу; взаємопов'язаного навчання усіх видів мовленнєвої діяльності; опори на досвід, набутий учнями під час вивчення рідної мови та першої іноземної (під час підготовки змісту підручників з другої іноземної мови); взаємопов'язаного навчання іноземної мови та культури народу, що нею спілкується; рівневого навчання іноземних мов у старшій школі; у визначенні й уточненні принципів добору навчальних матеріалів до змісту підручників та у виявленні їх функцій відповідно до нових цілей і змісту навчання іншомовного спілкування і в розробленні технології експериментальної перевірки якості навчального змісту підручників.

Особистий внесок автора. Докторська дисертація у вигляді опублікованої монографії має самостійний характер, усі представлені наукові результати отримані автором самостійно. Із них науково-методичний посібник під № 290 у списку використаної літератури підготовлено у співавторстві, в якому до особистого внеску здобувача відносяться матеріали про тенденції розвитку сучасної шкільної іншомовної освіти у старшій школі; лінгводидактичні підходи до рівневого навчання іноземних мов учнів старшої школи; визначення та обґрунтування базового рівня сформованості іншомовної комунікативної компетентності старшокласників; методологічні засади концепції рівневого навчання іноземних мов у змісті підручників для старшої школи і засоби її реалізації; визначення та характеристика об'єктів моніторингу якості іншомовної освіти старшокласників. У статтях під №№ 454, 460, 466, 477, 497, 509 автором підготовлено матеріали щодо визначення та обґрунтування дидактичних і методичних підходів до добору й організації засобів засвоєння змісту навчання іноземних мов у ЗНЗ. У змісті навчальних програм з іноземних мов, затверджених МОН України, автору належать тексти пояснювальних записок і список мовленнєвих функцій та засобів вираження (іспанська мова).

Підготовлені у співавторстві 28 шкільних підручників з іспанської як першої (1–11 класи) і як другої (5–8 класи) іноземної мов сконструйовано відповідно до створених автором концепцій змісту підручників для початкової, основної і старшої школи та на засадах представлених у монографії науково-теоретичних положень дослідження.

Експериментальна база дослідження. Дослідження проводилось упродовж 2002–2015 рр. в експериментальних навчальних закладах відділу навчання іноземних мов Інституту педагогіки Національної академії педагогічних наук України. На всіх етапах до нього було долучено понад 5000 учнів і майже 2000 учителів.

Апробація результатів дослідження. Результати наукової роботи оприлюднювалися на міжнародних і всеукраїнських наукових конференціях і семінарах, які відбувалися в різних регіонах України та за кордоном:

– *міжнародні конференції*: «Информационные технологии в образовании» (м. Москва, 2003 – 2005 рр.); «Проблеми викладання другої іноземної мови в середніх загальноосвітніх та вищих навчальних закладах» (м. Ніжин, 2010 р.); «Міждисциплінарність як методологія гуманітарних наук: мова, освіта, культура» (м. Умань, 2012 р.); «Перспективи раннього навчання іноземних мов в Україні та за кордоном» (м. Житомир, 2012 р.); «Образовательно-инновационные технологии: теория и практика» (м. Воронеж, 2012 р.); «Англійська мова для початкової школи» (м. Ташкент, 2013 р.); «Проблеми сучасного підручника» (м. Київ, 2015 – 2016 рр.); «Мова, освіта, культура: античні цінності – сучасне застосування» (м. Умань, 2016 р.);

– *всеукраїнські конференції*: «Оновлення цілей та змісту навчання іноземних мов через процес особистісного розвитку учня в контексті полілогу культур» (м. Київ, 2002 р.); «Соціально-педагогічні засади навчання іноземної мови у сучасній школі» (м. Ужгород – м. Мукачеве, 2005 р.); «Засоби навчання іноземних мов» (м. Ніжин, 2005 р.); «Зміст і технології шкільної освіти» (м. Київ, 2006 р.); «Україна – Країни Сходу: від діалогу цивілізацій до діалогу мов та педагогічних систем» (м. Київ, 2006 р.); «Іноземна мова як фактор входження в міжнародний освітній простір» (м. Умань, 2007 р.); «Стратегічні напрями розвитку сучасної шкільної іншомовної освіти» (м. Чернігів – м. Короп Чернігівської обл., 2008 р.); «Проблеми сучасного підручника» (м.

Київ, 2011 – 2013 рр.); «Україна – Країни Сходу в ХХ столітті: діалог мов, культур, педагогічних систем» (м. Київ, 2013 р.); «Компетентнісна парадигма навчання мови в середній та вищій школі: сучасні виклики» (м. Чернігів, 2013 р.); «Навчання іншомовного спілкування на різних ступенях загальноосвітньої школи» (м. Київ, 2016 р.); «Україна – Країни Сходу в ХХІ столітті в діалозі мов, культур, педагогічних систем: ціннісні виміри особистості» (м. Київ, 2016 р.);

– *семінари*: «Зміст навчання у сучасній середній школі та засоби його реалізації» (м. Чернігів, 2003 р.); «Теорія і практика конструювання змісту шкільних підручників з іноземних мов» (м. Київ, 2005 р.); «Лінгводидактичні засади навчання іноземної мови учнів основної школи: здобутки, проблеми, перспективи» (м. Нововолинськ, 2007 р.); «Роль підручника у формуванні іншомовної мовленнєвої компетенції учнів» (м. Мукачеве, 2007 р.); «Іншомовна освіта як засіб міжкультурного взаєморозуміння націй і народів» (м. Умань, 2011 р.); «Форми і засоби впровадження особистісно орієнтованого підходу до навчання іноземних мов учнів старшої школи» (сmt. Іванків Київської обл., 2013 р.); «Speak Global – Go Global: англійська мова в системі середньої освіти» (м. Київ, 2015 р.); «Науково-методологічні засади створення сучасного підручника» (м. Київ, 2016 р.).

Дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за темою «Педагогічні основи формування граматичного стереотипу усних мовленнєвих умінь учнів 5–6 класів середньої школи (на матеріалі іспанської мови)» захищено в 1995 р. в Інституті педагогіки НАПН України за спеціальностями 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки; 13.00.02 – методика навчання іноземних мов. Матеріали кандидатської дисертації у змісті докторської дисертації не використовуються.

Публікації.

Науково-теоретичні положення і результати дослідження висвітлено в 217 публікаціях: 2 одноосібних монографіях (*одна з грифом МОН України*), 2 науково-методичних посібниках (*з грифом МОН України*), 4 навчально-методичних посібниках (*з грифом МОН України*), 14 навчальних програмах з іноземних мов, 42 статтях у фахових наукових виданнях, з них 7 у співавторстві, 9 статтях у зарубіжних виданнях, 74 статтях у наукових періодичних виданнях, 28 шкільних підручниках з іспанської мови для ЗНЗ (*з грифом МОН України*), 12 навчальних посібників з іспанської мови для ЗНЗ (*з грифом МОН України*), 7 експериментальних навчальних посібників (*з грифом МОН України*), 14 методичних рекомендаціях, 10 концепціях.

Упровадження результатів дослідження. Результати дослідження упроваджено у зміст 28 шкільних підручників і 12 навчальних посібників з іспанської мови (*робочі зошити*), рекомендованих МОН України для використання у навчально-виховному процесі ЗНЗ (довідка МОН України № 2/2–15–125 від 17.01.2011 р.); навчальні програми з іноземних мов для ЗНЗ (довідка МОН України № 2/2–15–122 від 17.01.2011 р.); концепції та методичні рекомендації (довідка МОН України № 2/2–15–120 від 17.01.2011 р.); протокол комісії з іноземних мов Науково-методичної ради МОН України № 1 від 11.03.2015 р.); 2 монографії та 4 наукові посібники (листи МОН України № 1 від 03.03.2011 р. та № 1/11–5985 від 13.10.2005 р.; протокол Науково-методичної ради МОН України № 3 від 28.11.2013 р.).

Структура і обсяг дисертації у вигляді опублікованої монографії. Дисертація складається зі вступу, семи розділів, висновків, списку використаних джерел, серед яких 737 публікацій рідною та іноземними мовами, 192 найменування проаналізованих автором шкільних підручників з іноземних мов українських і 39 зарубіжних видань, допущених до використання у ЗНЗ України, 3 додатків. Загальний обсяг монографії – 626 сторінок, основний текст викладено на 490 аркушах. Результати дослідження систематизовано та узагальнено в 37 таблицях, 31 рисунку, 17 діаграмах.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, визначено її об'єкт, предмет, мету і завдання, презентовано методологічні та теоретичні положення, що становлять основу дослідження, вказано його методи. Розкрито наукову новизну, практичне значення, наведено інформацію про експериментальну базу, апробацію та упровадження здобутих наукових результатів, повідомлено про структуру і обсяг.

У **розділі 1 «Теорія шкільного підручника з іноземної мови як педагогічна проблема»** презентовано результати наукового аналізу проблеми дослідження, розглянуто сутність основних компонентів теорії шкільного підручника з іноземної мови, розкрито їх вплив на визначення дидактичних і методичних підходів до конструювання його змісту. Визначено та схарактеризовано компоненти теорії підручника як галузі, об'єктом дослідження якої є змістовий аспект предмета та закономірності конструювання матеріальних засад навчальної книги. Розглянуто її як систему дидактичних, психологічних, психолінгвістичних, методичних, лінгвістичних, книговидавничих знань. Окреслено найбільш вагомі поняття тезаурусу теорії, розкрито зв'язки між ними та інтерпретовано їх значення, що дозволило чіткіше уявити об'єкт дослідження, його залежність від зовнішніх чинників впливу та особливості взаємозалежності в цілісній системі.

Окреслено науково-теоретичні підходи до визначення сутності підручника як засобу дидактичної та методичної підтримки навчального процесу та як інформаційну модель педагогічної системи. Здійснено комплексний аналіз змісту сучасних шкільних підручників з іноземних мов і з'ясовано типові недоліки: 1) відсутність цілісної наукової концепції для серії підручників; 2) відсутність єдиної системи навчання; 3) недостатня вмотивованість навчальної іншомовної комунікативної діяльності школярів; 4) повна або часткова відсутність оперативного зворотного зв'язку; 5) нехтування дидактичними принципами наступності, свідомості, індивідуалізації, самостійності, активності; 6) недостатня увага формуванню в учнів навичок самостійного оволодіння мовою та мовленням, розвитку рефлексії; 7) недостатня ефективність змісту додаткових дидактичних засобів для комплексного виконання навчальної діяльності; 8) відсутність уніфікованих вимог до структури і змісту тематичних розділів і підрозділів у межах одного підручника; 9) порушення дидактичних принципів наступності та доступності системи/комплексів вправ і завдань; 10) недостатня увага комунікативно спрямованим видам навчальної діяльності учнів; 11) наявність художніх ілюстрацій, що не виконують дидактичних функцій; 12) перевантаженість змісту окремих підручників або їх структурних компонентів навчальним матеріалом; 13) недостатній обсяг навчальних матеріалів для успішного

формування іншомовної соціокультурної компетентності школярів; 14) відсутність гнучкості підручників під час використання їх у різних умовах навчання; 15) наявність мовних неточностей у змісті окремих підручників, що не сприяє формуванню в учнів автентичного мовлення; 16) перевантаженість змісту окремих підручників ілюстраціями, схемами, що спричинює розсіяність уваги школярів і не сприяє її концентрації на головному; 17) незбалансованість обсягів мовного матеріалу, передбаченого для засвоєння; 18) відсутність або недостатня кількість підготовчих вправ, які давали б змогу учням успішно виконувати творчі види діяльності; 19) нераціональна методична організація навчального матеріалу; 20) дидактично некоректні формулювання змісту завдань до вправ; 21) незбалансованість навчальних матеріалів, які забезпечують формування в учнів деяких ключових і предметної компетентностей; 22) порушення принципу наступності у викладі змісту навчання упродовж усього шкільного курсу; 23) недостатня увага засобам реалізації принципу взаємопов'язаного навчання іноземної мови і культури;

За результатами аналізу змісту визначено та схарактеризовано дидактичну сутність сучасних шкільних підручників з іноземних мов як своєрідних цілісних навчально-методичних комплексів. З'ясовано, що вони відіграють роль інформаційної моделі системи навчання іншомовного спілкування і призначаються для управління педагогічним процесом. У них моделюється педагогічна система, яка характеризує їх з таких позицій: *місця* у навчальному процесі (автономний засіб навчання), *місії* (інформаційна модель педагогічної системи), *функції* (управління педагогічним процесом). Визначено послідовність моделювання педагогічної системи у підручниках, зміст якої представлено на рисунку 1.

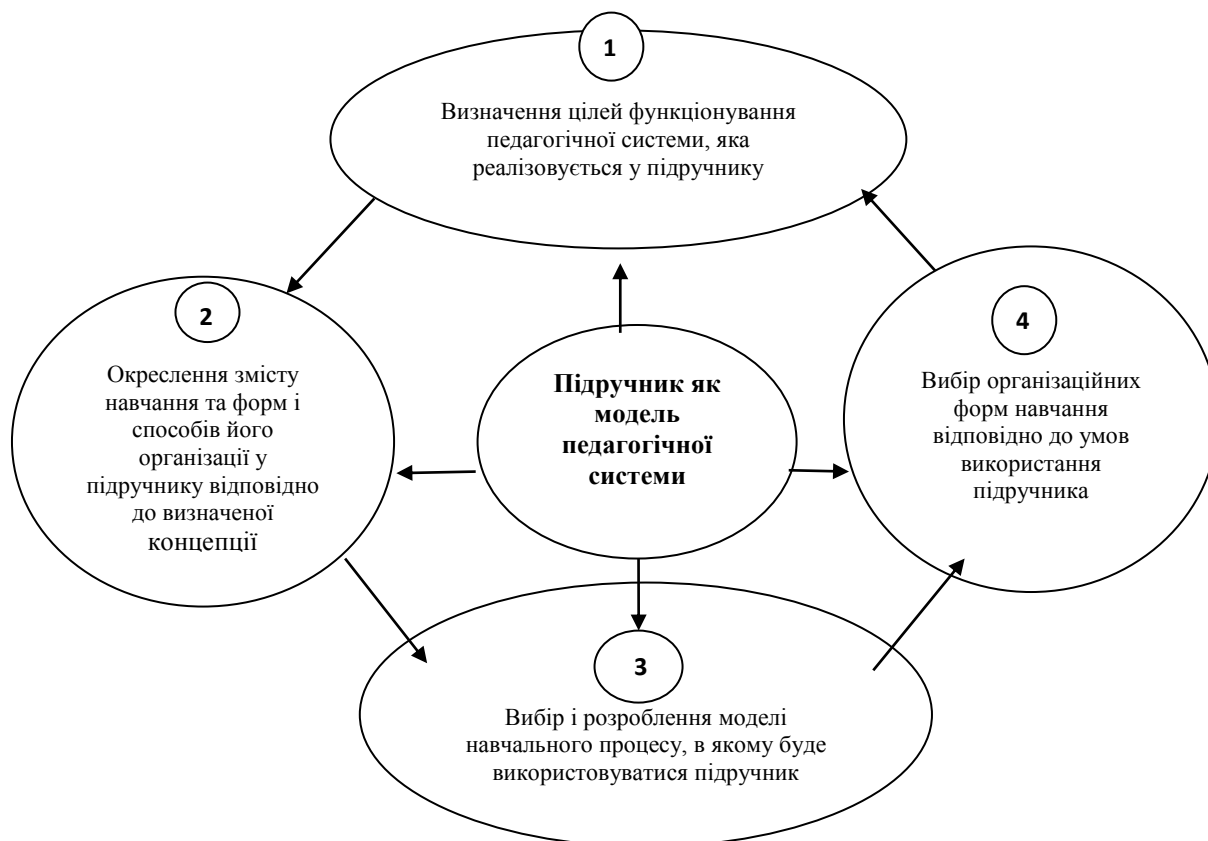

Рис.1. Послідовність моделювання педагогічної системи у підручнику

Відповідно до особливостей домінувальних освітніх парадигм уточнено їх характеристики, з'ясовано залежність якості засвоєння учнями змісту від їхньої готовності до оволодіння іноземною мовою. На основі аналізу наукових доробків психологів, дидактів, методистів визначено компоненти готовності до вивчення іноземної мови. До них віднесено: 1) *мотиваційно-пізнавальний*; 2) *інтелектуально-когнітивний*; 3) *процесуальний*; 4) *рефлексивно-оцінний*. Досліджено, що готовність учнів перебуває у прямій залежності від їхнього освітнього досвіду і навчального середовища, в якому підручникам належить визначальне місце.

Відповідно до тенденцій розвитку сучасної шкільної іншомовної освіти визначено та обґрунтовано принципи побудови змісту підручників: 1) комунікативного спрямування; 2) комплексного виконання практичної (комунікативної), виховної, освітньої, розвивальної цілей навчання; 3) взаємопов'язаного навчання іноземної мови і культури; 4) паралельного і взаємопов'язаного формування умінь і навичок у чотирьох видах мовленнєвої діяльності (говорінні, аудіюванні, читанні, письмі); 5) вмотивування навчальної діяльності учнів; 6) системності змісту, його здатності до моделювання; 7) функціональності усього змісту і окремих структурних компонентів; 8) відповідності змісту цілям навчання; 9) автентичності навчальних матеріалів; 10) потенційних можливостей змісту підручників до моделювання з метою їх адаптування до умов навчання; 11) урахування досвіду, набутого учнями під час вивчення інших предметів; 12) актуальності навчальних матеріалів, їх відповідності сучасному рівню розвитку педагогічної, психологічної, методичної, лінгвістичної наук; 13) оптимальності змісту для досягнення проміжних і кінцевих цілей навчання; 14) відносної автономності, самодостатності та гнучкості структурних компонентів змісту підручників; 15) варіативності компонентного складу змісту, його узгодження з віковими особливостями учнів і ступенями та роками навчання; 16) усвідомленого оволодіння школярами змістом навчання та способами його засвоєння; 17) індивідуалізації та диференціації навчання; 18) наступності навчального матеріалу у межах структурних компонентів та у змісті підручників за роками навчання; 19) формування в учнів навичок самостійної роботи з метою набуття іншомовного комунікативного досвіду та умінь коригувати його відповідно до власних потреб; 20) сприяння методичній підтримці роботи вчителя;

Аналіз вітчизняної та зарубіжної практики конструювання змісту навчальної літератури з іноземних мов засвідчив різноманіття її функцій у навчальному процесі. З'ясована їх зумовленість сутністю підручників як ретрансляторів стратегічної та тактичної моделей навчального процесу, в якому визначається діяльність кожного з його суб'єктів. Відповідно до сучасних освітніх парадигм виявлено та схарактеризовано нові функції, проілюстровано їх виконання фрагментами із змісту підготовленої нами навчальної літератури з іспанської мови.

Одним із важливих критеріїв ефективності підручників визначено доступність їх мови. Досліджено залежність якості засвоєння навчального матеріалу від стилістичних особливостей текстів для читання, змісту і форм пред'явлення формулювань до вправ і завдань, змісту правил/інструкцій як засобів орієнтовної основи діяльності. Виявлено та обґрунтовано комплекс формальних, змістових, процесуальних, функціональних навчально-методичних матеріалів як засобів професійної підтримки роботи вчителя. Здійснений аналіз навчальної літератури та наукових матеріалів з теорії

підручникотворення дав змогу окреслити систему функціональних змістових і формальних методичних мінімумів, які сприяють виконанню цілей і змісту навчального курсу, зорієнтовуючи діяльність учителя у роботі з учнями.

Досліджено залежність ефективності підручників від процедури конструювання їх змісту. Визначено й охарактеризовано комплекс проектувальних умінь автора шкільного підручника з іноземної мови, підтверджено їх здатність забезпечувати виконання певних дій і поетапно реалізовувати пов'язані з ними функції. Доведено доцільність організації цього процесу відповідно до двох взаємопов'язаних етапів: 1) проектувального (підготовчого) і 2) конструкторського (виконавчого). У процесі апробації доведено ефективність спроектованої системи роботи.

У розділі 2 «Ретроспективний аналіз розвитку вітчизняної галузі підручникотворення» розглянуто соціально-педагогічні передумови зміни підходів до побудови змісту навчання іноземних мов у ЗНЗ України та їх вплив на теорію підручника. Досліджено сутність трансформаційних процесів, які відбувались у сфері шкільної іншомовної освіти у 70-х рр. – першій половині 80-х рр. ХХ століття. Акцентовано увагу на результатах дослідження, здійсненого у Науково-дослідному інституті педагогіки УРСР під керівництвом В.М. Плахотника, що слугували науково-методичним підґрунтям для перегляду цілей і змісту навчання іноземних мов в Україні та зумовили появу експериментальних навчальних посібників з англійської, іспанської, французької мов, які стали першими зразками вітчизняної навчальної літератури. Розглянуто стан підготовки вітчизняних шкільних підручників з іноземних мов у 90-х роках ХХ століття, особливістю яких був еkleктичний підхід до конструювання змісту.

Розглянуто та інтерпретовано суттєві зміни, що відбувались у галузі шкільної іншомовної освіти України на початку ХХІ століття під впливом зовнішніх і внутрішніх чинників, які були спрямовані на адаптування її до міжнародних стандартів. Активний розвиток отримали компетентнісний, комунікативний та діяльнісний підходи. Зазначені трансформаційні процеси відбилися на змісті підручників, які упроваджували нові дидактико-методичні підходи у шкільну практику. Основними передумовами оновлення їх змісту були прагнення України стати повноправним членом Європейської спільноти в усіх сферах суспільно-політичного життя. Важливим кроком у напрямі проведення єдиної мовної політики стали прийняті Радою Європи у 2000 році «Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання» як орієнтири у виборі стратегії і тактики розвитку іншомовної освіти. Цей документ окреслив обов'язковий мінімум змісту навчання, що мав урахуватись під час конструювання нових навчальних програм, а на їх основі – змісту підручників.

Визначення нових цілей об'єктивно зумовило перегляд функцій підручників як основних засобів навчання. У дослідженні визначено і схарактеризовано тенденції оновлення їх змісту. Нові наукові погляди слугували теоретичним підґрунтям для створення концепцій навчання іноземних мов, реалізованих у змісті підручників для початкової, основної та старшої школи, а також для навчання другої іноземної мови. Вони були схвалені МОН України і рекомендовані для використання у шкільній практиці.

У розділі 3 «Проектування змісту шкільних підручників з іноземних мов» розкрито концептуальні засади визначення змісту підручників, обґрунтовано принципи

добору навчального матеріалу, розглянуто текстові та позатекстові компоненти, уточнено функції відповідно до сучасних іншомовних комунікативних потреб учнів. Досліджено, що починаючи з другої половини ХХ століття, у світі суттєво змінювались дидактичні та методичні орієнтації, які своєрідно відбивались у провідних термінах теорії навчання іноземних мов, зокрема у визначенні цілей: «*навчання мови*» змінилось на «*навчання мови як засобу спілкування*», на зміну цьому терміну прийшло формулювання «*навчання спілкування іноземною мовою*» або «*навчання іншомовного спілкування*» тощо. Зазначені зміни різнобічно впливали на зміст шкільних підручників. Досліджено, що в останні десятиліття широко дискутується питання комунікативно орієнтованого навчання іноземної мови і культури народу, що нею спілкується.

Аналіз зарубіжної наукової літератури засвідчив, що предметним змістом іншомовного спілкування вважається духовна і матеріальна культура країни, мова якої вивчається. Відповідно, підручники мають містити інформацію з політичної, економічної, культурної, побутової сфер життя, окреслювати лінгвокраїнознавчі та соціолінгвістичні норми сучасного мовлення та комунікативної поведінки, що слугувало підґрунтям для створення концепції взаємопов'язаного навчання іноземної мови і культури. Досліджено, що за такого підходу пріоритетними є сфери діяльності однолітків, їхні інтереси, стиль життя і форми поведінки в різних соціальних умовах. При цьому учні оволодівають уміннями у всіх видах мовленнєвої діяльності, а форма спілкування слугує своєрідним механізмом досягнення взаєморозуміння і толерантного ставлення до його учасників, які здійснюють мовленнєву взаємодію в різноманітних соціальних сферах. Визначено сфери впливу на формування в учнів культурологічної компетентності та обґрунтовано критерії її сформованості. У таблиці 1 представлено результати цього дослідження.

Таблиця 1

Сфери впливу на формування в учнів культурологічної компетентності та критерії її сформованості

Сфери впливу на формування в учнів культурологічної компетентності	Критерії сформованості культурологічної компетентності
ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА СФЕРА	<ul style="list-style-type: none"> • здібність співвідносити мету діяльності (діалог культур) з наявною культурологічною інформацією, з можливістю усвідомлено й адекватно використовувати її у відповідних ситуаціях спілкування у залежності від рівня сформованості умінь міжкультурної мовленнєвої взаємодії; • уміння долати психологічні бар'єри, що заважають підтримувати міжкультурне спілкування, отримувати й аналізувати культурологічну інформацію за різних умов спілкування, адекватно визначати її практичну значущість
МОТИВАЦІЙНА СФЕРА	<ul style="list-style-type: none"> • бажання оволодіти якомога більшим обсягом культурологічних знань і умінь використовувати їх у різноманітних ситуаціях міжкультурної мовленнєвої взаємодії; • уміти прогнозувати можливі у майбутньому спроби розширювати й поглиблювати власний культурологічний досвід через різноманітні соціальні (туристичні, професійні, дружні) контакти з носіями іншої мови й культури, через ознайомлення з літературними та мистецькими творами

<p align="center">ЕМОЦІЙНО- ВОЛЬОВА СФЕРА</p>	<ul style="list-style-type: none"> • уміння толерантно ставитися до здобутків чужої культури, до цінностей і традицій, звичаїв, віросповідання, менталітету народу, мова якого вивчається; • уміння терпляче, з емпатією і без негативних емоцій сприймати об'єкти чужої культурологічної сфери, навіть за умови, що вони суперечать морально-ціннісним орієнтирам культури свого народу; • уміння абстрагуватися від морально-ціннісних орієнтирів власного світосприйняття під час ознайомлення з багатоманітністю навколишнього світу; • готовність наполегливо оволодівати новими знаннями й уміннями, що сприяють формуванню культурологічної грамотності; • здібність досягати мети під час міжкультурного спілкування
<p align="center">КОМУНІКАТИВНО- ПРАКТИЧНА СФЕРА</p>	<ul style="list-style-type: none"> • виявляти інтерес до чужої культури, толерантно й адекватно оцінювати всі її прояви; • уміння адекватно орієнтуватися в чужокультурному оточенні; • здатність самостійно здобувати нові знання й уміння їх використовувати в нових ситуаціях спілкування; • уміння моделювати свою комунікативну поведінку в різноманітних ситуаціях соціальної взаємодії на засадах діалогу культур; • здібність усвідомлено й адекватно користуватися набутим досвідом спілкування в будь-яких часових межах у чужокультурному середовищі; • уміння доцільно користуватися різноманітними засобами у міжкультурному спілкуванні за умов недостатнього мовного й мовленнєвого досвіду
<p align="center">ЕКЗИСТЕНЦІЙНА СФЕРА</p>	<ul style="list-style-type: none"> • здатність адекватно оцінювати власні можливості й досвід у різноманітних умовах міжкультурного спілкування; • здатність усвідомлювати власну культурну ідентичність, свою «Я-позицію» в різноманітних умовах міжкультурної мовленнєвої взаємодії; • уміння ставитися до міжкультурного спілкування як до засобу порозуміння в сучасному глобалізованому світі

На основі узагальнення зарубіжного та вітчизняного досвіду в галузі підручникотворення, переосмислення сутності нових освітніх парадигм і статусу іноземних мов як важливих засобів міжкультурного спілкування в оновленому світовому соціумі доведено, що зміст сучасних підручників має відповідати таким критеріям:

- бути зорієнтованим на особистість учнів, їхні реальні потреби та мотиви, соціокультурні та індивідуальні програми розвитку;
- узгоджуватися з індивідуальними та віковими особливостями школярів, їхніми іншомовними комунікативними намірами;
- вмотивовувати навчальну діяльність учнів і спрямовувати їх на успішне оволодіння іноземною мовою і культурою;
- забезпечувати діяльнісний, когнітивний, творчий характер роботи в умовах навчання;
- спрямовувати діяльність учнів не тільки на оволодіння іншомовним спілкуванням, але й сприяти їхньому розвитку, вихованню, освіті, становленню та удосконаленню креативних і когнітивних здібностей у сферах використання мови;
- стимулювати творчу пізнавальну активність, сприяти усвідомленню способів комунікативних дій, що здійснюються у процесі навчання;

- враховувати різні умови навчання, бути гнучкими й доступними;
- формувати розуміння місії іноземної мови як засобу соціальної взаємодії в реальних ситуаціях міжкультурного спілкування;
- вчити учнів самостійно здобувати знання і ефективно їх застосовувати у практичній діяльності, стимулювати раціональне використання індивідуальних стратегій і технологій оволодіння іноземною мовою відповідно до власної траєкторії розвитку;
- формувати мовну картину світу, толерантне ставлення до інших культур і їх представників, забезпечувати розуміння культурологічних особливостей громадян іншого лінгвосоціуму.

Визначені критерії дали підстави окреслити чинники впливу на зміст сучасних шкільних підручників з іноземних мов. Результати дослідження представлено на рис. 2.

Рис. 2. Чинники впливу на зміст шкільних підручників з іноземних мов

Досліджено, що ефективність підручників значною мірою залежить від якісного складу мовного, мовленнєвого, ілюстративного та інформаційного матеріалу. За результатами аналізу відповідної наукової літератури та вимог чинних навчальних програм визначено та схарактеризовано принципи його добору.

Уточнено функції та обсяги текстів для читання як важливих і традиційно постійних компонентів змісту підручників. Вони нами розглядаються на рівні лінгвістики й теорії комунікації, що дало змогу схарактеризувати їх за різними ознаками, обґрунтувати авторське ставлення до використання автентичних текстів на всіх ступенях навчання іноземної мови у ЗНЗ та відповідно до оновленого змісту обґрунтувати та розробити критерії їх добору.

Усвідомлюючи сутність тенденцій розвитку сучасної шкільної іншомовної освіти, переглянуто й уточнено зміст і функції позатекстових компонентів змісту підручників, зокрема апарату організації засвоєння навчального матеріалу і апарату орієнтування, сформульовано відповідні рекомендації для авторів шкільної навчальної літератури з іноземних мов.

У розділі 4 «**Моделювання системи дидактичних засобів оволодіння змістом підручників з іноземних мов**» виявлено взаємозв'язок і взаємозалежність між системою дидактичних засобів засвоєння змісту підручників і сучасними освітніми парадигмами. Доведено залежність успішного розв'язання цієї проблеми від певних умов, основними серед яких визначено такі: а) спрямування змісту навчання іншомовного спілкування на особистість учня; б) сприяння усвідомленому і творчому виконанню школярами навчальних дій; в) орієнтація засобів, видів і форм навчальної діяльності на особливості розвитку індивідуальних можливостей учнів; г) стимулювання активності та самостійності школярів під час навчання, забезпечення розвитку їхніх умінь за потреби успішно користуватися адекватними стратегіями комунікативної поведінки в різноманітних соціальних середовищах.

Проведений аналіз дидактичної, методичної та психологічної літератури, власний навчальний та науковий досвід дали змогу створити дидактичні моделі формування в учнів іншомовної комунікативної компетентності здійснювати іншомовне спілкування в чотирьох видах мовленнєвої діяльності. В основу побудови моделей покладено взаємозв'язки змістових і структурних компонентів підручників. Такий підхід спрямовується на розкриття цілісності педагогічних об'єктів, виявлення в них різноманітних типів зв'язків та зведення їх у єдину дидактичну систему. Усі компоненти моделей розглядаються як відносно стійкі, логічно пов'язані між собою елементи, котрі виконують функціональну, гностичну, організаційну, комунікативну, проектну функції. Зазначені характеристики моделей слугували підґрунтям для визначення системи вправ і завдань. Усі компоненти представлених моделей інтерпретуються відповідно до діяльнісної технології навчання.

Матеріальним вираженням змісту моделей є їх структурні компоненти. В запропонованій інтерпретації вони аналогічні, втім виконують різні функції, характерні кожному виду мовленнєвої діяльності відповідно до особливостей їх змісту і технологій його засвоєння. Процес формування мовних навичок і мовленнєвих умінь, види яких представлені у моделях, забезпечується відповідними вправами і завданнями, дібраними з урахуванням особливостей становлення механізмів говоріння, аудіювання, читання, письма. Допускаються деякі зміни в самих моделях, зумовлені об'єктивними чинниками (рівнем підготовленості учнів, професійним досвідом учителів, особливістю змісту авторської концепції підручників і т.п.). Доведена важливість забезпечення кореляції між завданнями, окресленими програмою щодо рівня навчальних досягнень учнів у кожному класі, і засобами, які мають сприяти

успішному виконанню цих завдань. З'ясовано, що така технологія застосування моделей надає їм гнучкості, а вчителям, які користуються підручниками, дозволяє адекватно враховувати вірогідні зміни в методичних підходах до навчання іноземних мов, сприяти мобільності та ефективності освітнього процесу. Упровадження моделей у навчальний процес здійснювалося засобами змісту підручників. Формування мовних навичок відбувалося за допомогою відповідних вправ, які організовувались у комплекси і забезпечували засвоєння учнями значення, форми і функцій мовних одиниць. Для формування мовленнєвих умінь долучалися комплекси комунікативно спрямованих вправ і завдань, які сприяли оволодінню усним (говорінням, аудіюванням) і писемним (читанням, письмом) мовленням. Основними характеристиками цих засобів навчання є їх комунікативне спрямування, збалансованість у змісті підручників для навчання усіх видів мовленнєвої діяльності; комплексна функція, що сприяє комунікативному розвитку особистості школяра.

Аналіз результатів упровадження моделей у зміст підручників засвідчив їх дидактичну доцільність, досліджено, що вони дають змогу удосконалити процес набуття учнями іншомовного комунікативного досвіду, забезпечують методичною підтримкою професійну діяльність учителів.

З метою ефективного використання освітньо-розвивального потенціалу засобів формування мовних навичок і мовленнєвих умінь розглянуто особливості навчання іноземних мов на різних ступенях (у початковій, освітній, старшій школі), виявлено й схарактеризовано якісний та кількісний склад вправ і завдань, які рекомендуються до змісту підручників для учнів різних вікових категорій. З'ясовано, що одним із критеріїв їх визначення є особливості видів мовленнєвої діяльності, на які спрямовується навчальна робота. Обґрунтовано типові дидактичні та методичні вимоги до системи вправ і завдань під кутом зору сучасних тенденцій розвитку шкільної іншомовної освіти. Досліджено, що вправи повинні відповідати завданням, які узгоджуються з метою навчання іноземної мови в загальноосвітній школі; враховувати вікові особливості та можливості учнів, їхній навчальний досвід; сприяти збалансованому засвоєнню учнями комунікативних дій, що забезпечують оволодіння чотирма видами мовленнєвої діяльності; враховувати досвід учнів, набутий у вивченні рідної мови та інших предметів; враховувати особливості матеріалу, що вивчається; бути організованими у змісті підручників відповідно до принципу наступності; орієнтувати учнів у способах виконання навчальних дій; умотивовувати діяльність учнів, сприяти розвитку їхніх креативних здібностей, спонукати до рефлексії з метою оцінювання власних навчальних досягнень; бути комунікативно спрямованими; забезпечувати формування ключових і предметної компетентностей відповідно до вікових і навчальних можливостей школярів; сприяти усвідомленому оволодінню учнями способами навчальної діяльності; забезпечувати зворотний зв'язок.

З'ясовано, що система вправ і завдань повинна враховувати комунікативні цілі та динаміку поетапного розвитку процесу засвоєння навчального матеріалу: 1) етап орієнтування, 2) етап виконання операцій і дій, 3) етап контролю/самоконтролю результатів діяльності. Доведено, що її оптимальний склад має визначатись експериментально. У дослідженні визначено функції вправ і завдань, які доцільно використовувати у навчальному процесі. Їх представлено на рис. 3.

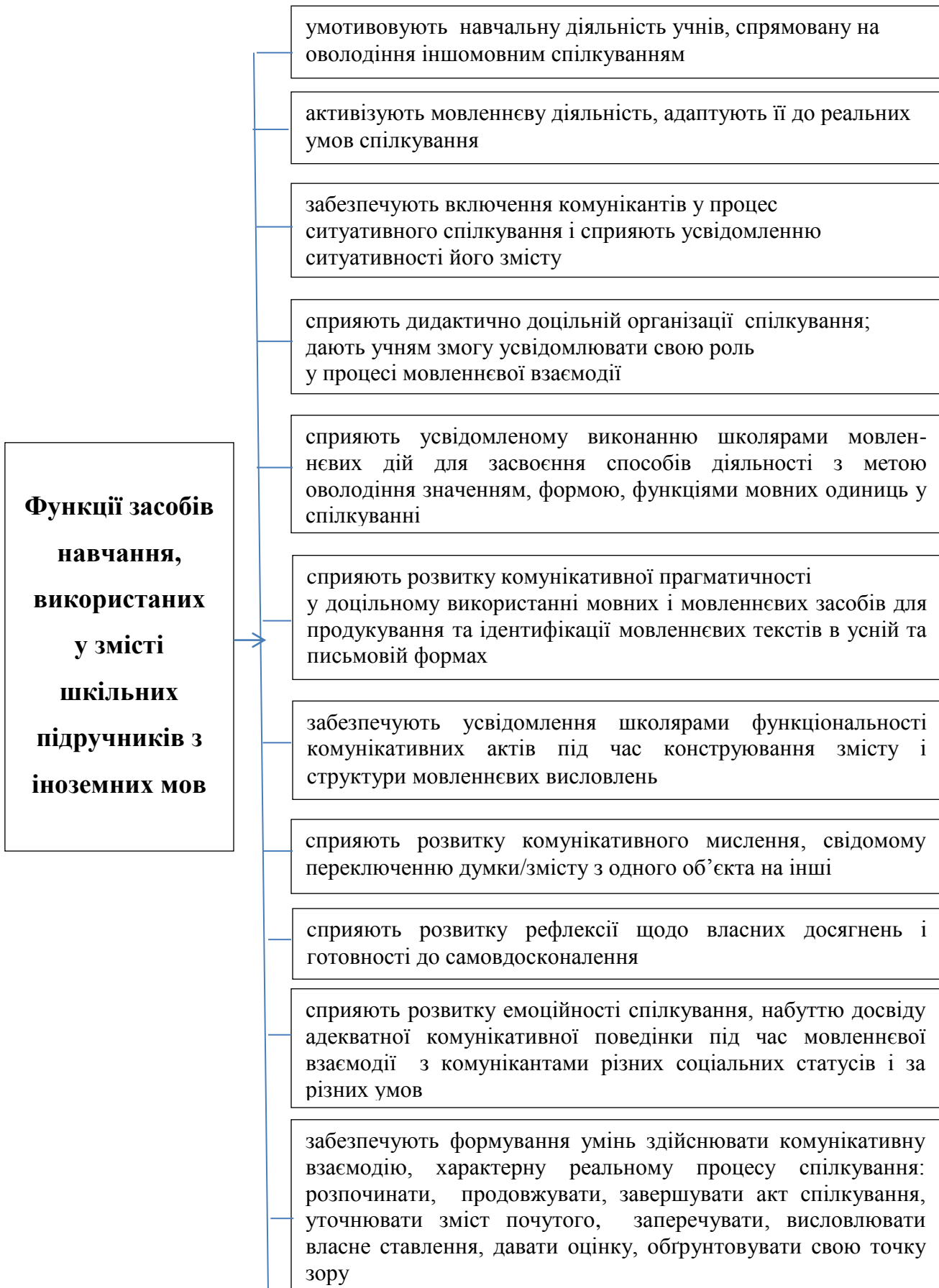

Рис. 3. Функції засобів навчання, використаних у змісті компетентнісно орієнтованих підручників з іноземних мов

Досліджено, залежність рівня іншомовного комунікативного досвіду школярів від форм і видів роботи, які вони виконують у процесі оволодіння іншомовним спілкуванням. Це дало підстави виокремити інтерактивні види діяльності, характерні комунікативно орієнтованому навчанню, зокрема мовленнєві ситуації, проектні завдання, рольові ігри, які активізують формування і розвиток творчих здібностей школярів, сприяють мотивації навчальної роботи, адаптують до реальних умов спілкування. Відповідно до вимог чинних навчальних програм для різних ступенів навчання створено систему навчально-мовленнєвих ситуацій для підручників з іспанської мови та окреслено соціально-комунікативні умови їх використання.

Уточнено функції позатекстових компонентів змісту підручників. Розроблено вимоги до ілюстративних матеріалів, правил, інструкцій як засобів навчання. Доведено їх дієвість у навчальному процесі.

За результатами аналізу наукової літератури та на основі власного досвіду визначено й обґрунтовано рівні сформованості іншомовної комунікативної компетентності випускників ЗНЗ, на яку спрямовується зміст підручників, сконструйований відповідно до запропонованих у дослідженні науково-теоретичних засад:

учень знає: як організувати/підтримувати іншомовне спілкування в різних соціально-комунікативних умовах відповідно до тематики, окресленої навчальною програмою; які мають бути норми комунікативної поведінки за різних обставин спілкування; якими мовними одиницями доцільно керуватися під час продукування усних і писемних висловлень у різних часових і локальних ситуаціях; які мовленнєві зразки необхідно використовувати в різних умовах спілкування, зокрема з представниками різних соціальних статусів і груп, на зустрічах/зібраннях різного соціального спрямування; з яких джерел і якими способами здобувати необхідну інформацію для задоволення власних комунікативних потреб; як проявляти гнучкість своєї комунікативної поведінки і які невербальні стратегії використовувати за умов дефіциту певного мовленнєвого досвіду; якими методами і в який спосіб удосконалювати власний іншомовний комунікативний досвід;

учень вміє: адекватно реагувати на мовленнєві та немовленнєві коди свого іншомовного співрозмовника; орієнтуватися в міжкультурній ситуації під час спілкування, передбачати можливі культурологічні перешкоди та долати труднощі, пов'язані з ними; долати міжкультурні непорозуміння та конфліктні ситуації під час спілкування у формі діалогу культур; порівнювати значення культурологічних процесів і явищ у різних культурах (чужій і своїй); толерантно ставитися до іншої культури, поважати її особливості, навіть якщо вони відрізняються від національної культури, чи суперечать їй; адекватно добирати для спілкування лексичні одиниці з національно-культурним компонентом відповідно до умов комунікації та розпізнавати їх в усному та писемному мовленні (лінгвокраїнознавчі знання); адекватно використовувати вербальні культурологічні знання в ситуаціях іншомовного міжкультурного спілкування, зокрема враховувати його мету і соціальні обставини та особливості (соціальний статус, професію, вік тощо) партнера/партнерів по спілкуванню; прогнозувати можливу мовленнєву та немовленнєву поведінку партнера по спілкуванню і уміти адекватно поводити себе у вербальному і поведінковому аспектах; успішно реалізовувати творчі комунікативні завдання, яким не властиві

раніше запрограмовані способи виконання; не тільки володіти певним обсягом навчального матеріалу відповідно до вимог чинної програми, але й використовувати способи діяльності, що забезпечують успішність освіти; виробляти свої способи творчої навчально-пізнавальної діяльності відповідно до індивідуальних можливостей, усвідомлено створювати власну траєкторію навчання; трансформувати, модифікувати, експериментувати з метою вдосконалення змістового і процесуального складників своєї навчальної роботи; переборювати побоювання припуститися помилок у процесі оволодіння іншомовною комунікативною діяльністю, що часто, як засвідчує практика, виявляється психологічною перешкодою для участі у спілкуванні; володіти емпатією як готовністю до спілкування із представниками інших культур, толерантно ставитися до них, до їхнього життєвого досвіду та умов, у яких відбувається комунікація; адекватно використовувати невербальні засоби спілкування з метою досягнення очікуваних результатів; формувати в собі відчуття здогадки, антиципації, синонімії тощо і за потреби вміти раціонально користуватися ними; самостійно створювати мовленнєвий продукт в усній і письмовій формах, що відповідає параметрам, які до нього визначаються за тематикою, обсягом, структурою, змістом, мовним наповненням; творчо й успішно взаємодіяти з іншими суб'єктами навчального процесу, толерантно до них ставитися, відчувати власну відповідальність за результати колективної діяльності; бути вмотивованою та зацікавленою особистістю у виконанні навчальних іншомовних комунікативних завдань, проявляти активність під час вербальної взаємодії, відповідати за рівень власного розвитку, власної освіти і власного виховання; об'єктивно оцінювати свої навчальні іншомовні здібності і вміти їх коригувати відповідно до запрограмованого рівня та комунікативних потреб.

Доведено, що добір мовного і мовленнєвого матеріалу для навчання іншомовного спілкування доцільно здійснювати відповідно до комунікативних потреб учнів певної вікової категорії та раціонально його структурувати у змісті підручників; визначати комплекс навчальних дій, якими повинні оволодіти школярі під час набуття досвіду комунікативної взаємодії; дидактично доцільно добирати вправи і завдання як засоби оволодіння мовними операціями і мовленнєвими діями, що забезпечують виконання комунікативних намірів учнів у межах певних тем спілкування; визначати номенклатуру навчальних стратегій, якими повинні оволодіти і вміти самостійно керуватись учні для досягнення ефективної організації своєї навчальної роботи та забезпечувати її раціональне використання у змісті підручників; здійснювати добір видів і форм навчальної діяльності, що характерні процесу реальної комунікації у різних соціальних умовах мовленнєвої взаємодії; створювати навчально-мовленнєві ситуації як засоби навчання, що орієнтують учнів на дотримання відповідної комунікативної поведінки під час спілкування у різних соціально-комунікативних умовах; визначати оптимальний обсяг соціокультурної інформації та ефективні види і форми діяльності для навчання учнів спілкування у формі діалогу культур.

Розділ 5 «Дидактичне обґрунтування структури шкільних підручників з іноземних мов» розкриває дидактико-методичні положення концепції змісту підручників для різних ступенів навчання, обґрунтовує структурні компоненти навчальної книги, принципи визначення обсягів тематичних розділів і підрозділів відповідно до цілей навчання та вікових особливостей учнів. Під структурними компонентами шкільних підручників з іноземних мов розуміються блоки спеціально

дібраних і методично організованих навчальних матеріалів, які презентують модель тематично взаємопов'язаних і вибудованих за принципами доступності та наступності засобів навчання (комунікативно спрямованих мовних і мовленнєвих вправ і завдань, ілюстративних матеріалів, інструкцій, схем, таблиць тощо). До основних структурних компонентів підручників з іноземних мов віднесено тематичні розділи і підрозділи, які в сукупності створюють цілісну структурну систему. Акцентовано увагу на характеристиці підручника як багатокомпонентної дидактико-методичної системи, в якій своєрідно взаємодіють кілька підсистем, і кожна виконує свої функції: макроструктурі характерні дидактичні особливості, властиві підручникам із різних навчальних предметів, а мікроструктурі притаманні методичні ознаки, що демонструють особливості змісту певного навчального предмету.

Виявлено, що вибір структури зумовлюється особливостями чинників впливу на її зміст і функції. Серед них ті, що впливають на а) *макроструктуру*: цілі та зміст навчання, система методів, способів і прийомів їх реалізації, вікові особливості учнів; б) *мікроструктуру*: інформаційний аспект (чого навчати), семіотичний аспект (якими засобами навчати), методичний аспект (якими методами і прийомами навчати), праксеологічний аспект (як оптимізувати навчання). Досліджено, що кількість і обсяг розділів і підрозділів різнобічно залежить від цілей навчання, завдань уроку, складності навчального матеріалу, вікових можливостей учнів, їхнього комунікативного досвіду. Доведено, що ці чинники слугують підґрунтям для обґрунтування дидактичних і методичних підходів до раціональної побудови змісту підручників для кожного класу. З'ясовано, що якість засвоєння визначеного обсягу зумовлюється доцільно дібраними та раціонально методично організованими у підручниках дидактичними засобами, функції яких узгоджуються з цілями навчання іншомовного спілкування у певному класі.

Досліджено, що для визначення загальної кількості підрозділів не існує уніфікованих вимог. Кожний автор/авторський колектив розв'язує цю проблему самостійно. У підручниках, структурованих на підрозділи відповідно до навчального плану загальна їх кількість збігається з кількістю годин, відведених на вивчення іноземної мови у певному класі. В деяких підручниках автори визначають її гіпотетично або за результатами експериментальної перевірки. А відтак кількість підрозділів у кожному тематичному розділі підручників різних авторів, а також у межах підручника одного автора може варіюватися, вирішення цього питання залежить від авторської концепції. Критерієм для визначення змісту і кількості підрозділів найчастіше слугують підтеми, які удосконалюють іншомовний комунікативний досвід учнів у процесі вивчення загальної теми спілкування, передбаченою розділом. У зв'язку з цим весь навчальний матеріал підрозділів концентрується навколо підтем, а зміст навчальних дій, що виконують учні, інтегрує новий матеріал підрозділу з раніше вивченим.

На основі емпіричних узагальнень визначено якісний та кількісний змістовий склад тематичних розділів і підрозділів, доведено їх залежність від концепції навчання та вимог чинних програм. Сформульовано методичні рекомендації для авторів навчальної літератури щодо побудови їх структурних компонентів. Висловлені науково-теоретичні положення проілюстровано зразками із змісту підручників.

За результатами аналізу наукових джерел виявлено та схарактеризовано типові компоненти макроструктури та мікроструктури підручників з іноземних мов. Матеріали дослідження узагальнено на рисунку 4.

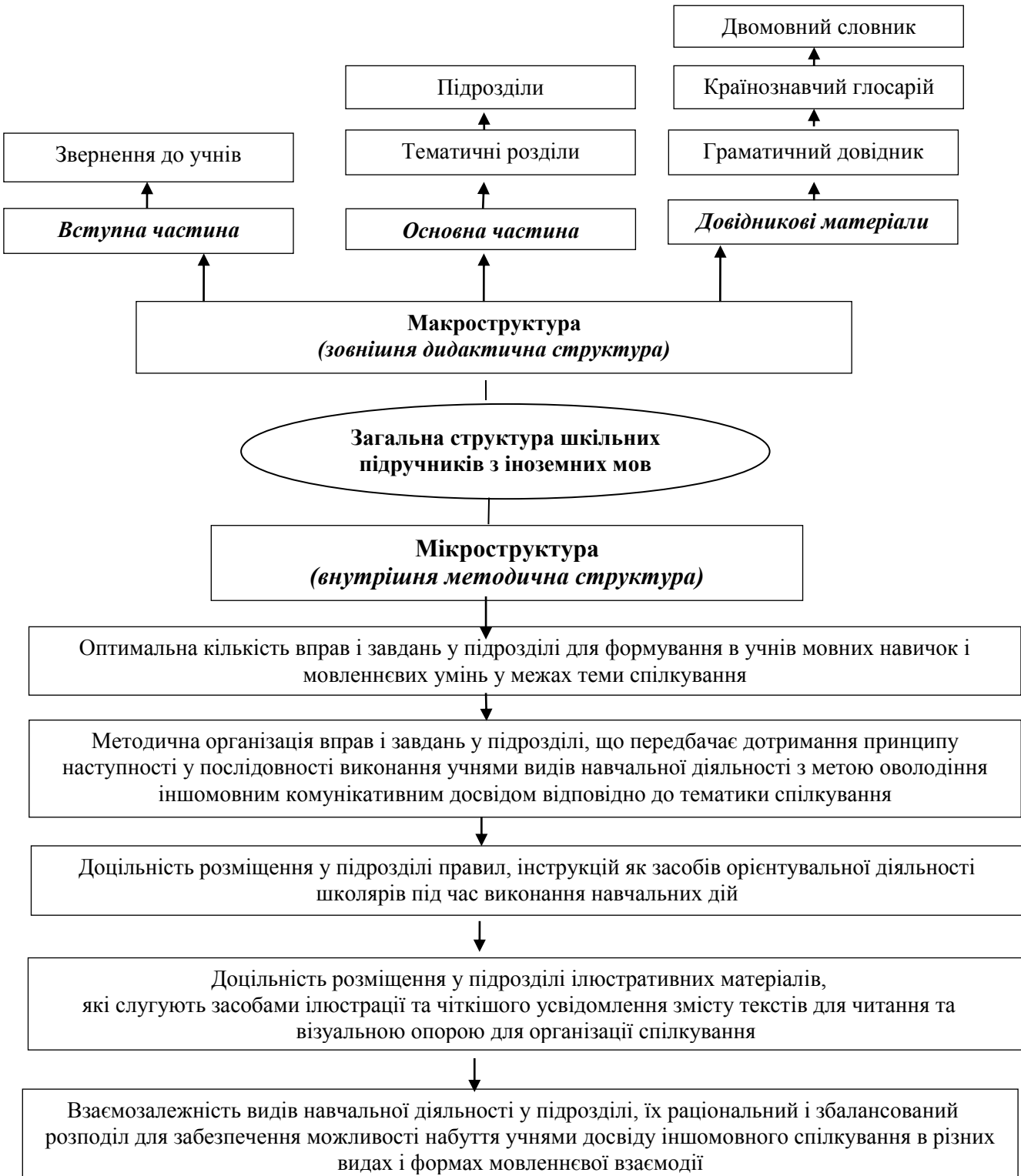

Рис. 4. Структура шкільних підручників з іноземних мов

У розділі 6 «Сучасний шкільний підручник з іноземної мови як поліфункціональний засіб навчання іншомовного спілкування» розглянуто потенційні можливості змісту підручників різнобічно впливати на розвиток особистості школяра, зокрема на його автономність у навчанні, мотивацію діяльності,

спрямованої на набуття досвіду іншомовного спілкування, розвиток навичок самостійної роботи, формування рефлексивних умінь у процесі навчання. Обґрунтовано, розроблено та апробовано у шкільній практиці відповідні види та форми навчальної діяльності, методи та способи їх використання. Досліджено функції підручників, зумовлені сучасними тенденціями розвитку шкільної іншомовної освіти. Розглядається принцип автономного навчання, що ґрунтується на психологічних можливостях і соціальних потребах учнів і дає їм змогу здійснювати навчальну діяльність відповідно до своїх здібностей, внутрішніх мотивів, зберігаючи власну індивідуальність, демонструючи здатність самостійно приймати рішення.

Ставлення до іноземної мови як важливого засобу міжкультурного спілкування зумовило перегляд форм і методів умотивування навчальної діяльності школярів. Досліджено чинники впливу на розвиток мотивів оволодіння іншомовним комунікативним міжкультурним спілкуванням. З'ясовано, що усвідомлення учнями проблеми багатомовності світового простору, полікультурності середовища, в якому співіснують громадяни різних націй і народностей, різного ставлення їх до аналогічних об'єктів мовленнєвої взаємодії в різнокультурному соціумі, уміння проявляти відкритість і толерантність до пізнання цих феноменів сприяють активізації їхніх навчальних дій, посилюють інтерес до вивчення іноземної мови.

Акцентовано увагу на дидактичних можливостях змісту підручників формувати в учнів уміння й навички самостійної пізнавальної діяльності, усвідомлено виконувати мовні операції та мовленнєві дії, раціонально орієнтуватись у доборі мовних, мовленнєвих, ілюстративних та інформаційних засобів для продукування іншомовних висловлень в усній та письмовій формах. Визначено та схарактеризовано пошукові, аналітичні, дослідницькі, оцінювальні-рефлексивні, творчі види завдань, які можуть бути типовими для змісту підручників. Окреслено їх функції у навчальному процесі.

Варіативність сучасної системи шкільної іншомовної освіти, її вплив на рівень навчальних досягнень учнів активізують необхідність створення індивідуальних умов для розкриття можливостей і творчого потенціалу кожного учня. Визначено, що якість такої діяльності залежить від їхньої готовності до саморегуляції своєї пізнавальної активності та самовдосконалення. Вибір стратегій власного розвитку зумовлюється цілями навчання та впливом на цей процес змісту підручників. Доведено, що особливим механізмом, за допомогою якого коригується навчальна діяльність і окреслюються способи досягнення визначених цілей, є діагностика. З'ясовано, що вона лише тоді може слугувати дієвим засобом, якщо виконує діагностичну, мотиваційну, виховну, інформаційну функції. Підтверджено, що у змісті підручників доцільно використовувати поточну, навчальну, рубіжну, підсумкову діагностику. Відповідно визначено та схарактеризовано види навчальних завдань, які сприяють динаміці розвитку в учнів мовленнєвих здібностей та готовності до реалізації своїх іншомовних комунікативних намірів у межах чинних навчальних програм.

Визначено та обґрунтовано критерії оцінювання змісту сучасних шкільних підручників з іноземних мов: актуальність, відповідність сучасним тенденціям розвитку шкільної освіти та вимогам навчальних програм; рівень забезпечення процесу навчання; прозорість основних положень концепції, за якою сконструйовано зміст; дидактична доцільність форм і способів презентації мети і завдань навчання; дидактична доцільність засобів мотивування навчальних дій учнів; засоби та прийоми

забезпечення поточної та цільової мотивації; форми, способи і засоби забезпечення принципів диференціації та індивідуалізації навчання; рівень актуальності, науковості, оптимальності навчального змісту для забезпечення вимог навчальних програм; дидактична доцільність ілюстрацій; доцільність матеріалів, які сприяють виконанню виховної, освітньої та розвивальної цілей навчання; потенційна можливість використання в умовах самостійної діяльності школярів; відповідність віковим особливостям, інтересам і схильностям учнів; цілісність, наступність, чіткість, доступність, прозорість, завершеність, взаємозв'язок структурних компонентів; дотримання принципу наступності під час конструювання серії підручників; відповідність обсягу віковим особливостям учнів і цілям навчання; достатність матеріалів для виконання вимог навчальних програм для відповідного класу; відповідність прийнятим санітарно-гігієнічним нормам; якість поліграфічного оформлення; доцільність засобів досягнення мети навчання; ефективність системи вправ і завдань; автентичність іншомовних навчальних матеріалів; доцільність організації змісту тематичних розділів; наступність у викладі навчального матеріалу; функціональність додаткових дидактичних матеріалів (словників, довідників, таблиць, схем, ілюстрацій, рубрик); доцільність форм і способів здійснення контролю/самоконтролю рівня оволодіння учнями іноземною мовою; доцільність засобів забезпечення взаємопов'язаного навчання іноземної мови і культури, сприяння розвитку творчих здібностей учнів, організації процесу навчання іноземної мови у формі діалогу культур, формуванню в учнів ключових і предметної компетентностей; потенційна здатність слугувати вчителю засобом методичної підтримки професійної діяльності;

У розділі 7 «Дослідно-експериментальна перевірка і оцінювання ефективності змісту шкільних підручників з іноземних мов» розглянуто об'єкти та критерії оцінювання змісту підручників, описано процедуру і технології перевірки їх ефективності на різних етапах конструювання. Проаналізовано сутність і функції пробного і дослідного навчання та процесу експертного оцінювання; представлено та схарактеризовано зміст анкет, які використовувалися на проміжних етапах дослідження; подано якісний та кількісний аналіз отриманих даних та узагальнено їх у таблицях; презентовано діаграми результатів експертних оцінювань змісту підручників, здійснених незалежними фахівцями; зроблено узагальнення та сформульовано висновки за результатами кожного з них.

Ефективність науково-теоретичних підходів до конструювання змісту підручників, дієвість і достовірність отриманих результатів під час їх використання перевірялись упродовж 2002–2015 рр. Протягом цього періоду організовано і проведено одинадцять етапів науково-дослідної роботи, кожний з яких збігався з підготовкою окремого підручника. Мета, процедура і результати цієї роботи широко висвітлювалися в публікаціях і оприлюднювалися на наукових зібраннях різних рівнів. Такі проміжні види діяльності давали змогу у процесі розвитку всього дослідження розв'язувати різноманітні проблеми галузі підручникотворення, удосконалювати її окремі аспекти.

Основними методами дослідження ефективності сконструйованого змісту підручників визначено 1) *пробне навчання*, що здійснювалося за робочими матеріалами тематичних розділів, відповідно до часових меж, адаптованих до чинної навчальної

програми, а зміст узгоджувався з її вимогами; 2) *дослідне навчання*, що масово відбувалось у всіх ЗНЗ України, де вивчалась іспанська мова; 3) *експертне оцінювання*, котре здійснювали незалежні експерти, визначені МОН України.

Етапи перевірки ефективності змісту підручників проілюстровано в таблиці 2.

Таблиця 2

**Етапи перевірки ефективності змісту шкільних підручників
з іноземних мов**

Етап дослідження	Метод дослідження	Зміст діяльності на кожному етапі дослідження
I	<i>Пробне навчання</i>	Організація навчання учнів відповідно до програм дослідження за робочими (експериментальними) навчальними матеріалами тематичних розділів кожного підручника. Апробація цих матеріалів у шкільній практиці. Аналіз результатів. З'ясування відповідності їх умовам висунутої гіпотези, внесення коректив у разі необхідності до змісту експериментальних матеріалів. Узагальнення результатів і підготовка рукописів підручників. Проведення психолого-педагогічної експертизи рукописів незалежними експертами (в останні роки це здійснюється в <i>on line</i> -режимі). Доопрацювання рукописів (за потреби) і подача їх на розгляд науково-методичній раді при МОН України. У разі отримання позитивного рішення рукописи з відповідним грифом рекомендуються для передачі видавництвам або відхиляються.
II	<i>Дослідне навчання</i>	Проведення навчання іспанської мови учнів усіх ЗНЗ України за видруктованими підручниками, рекомендованими МОН України для масового використання у шкільній практиці. Здійснення моніторингу рівня навчальних досягнень учнів в окремих школах, а також визначення думки вчителів і методистів (шляхом усного опитування і анкетування) щодо ефективності змісту підручників. Узагальнення результатів і визначення перспектив удосконалення змісту під час підготовки підручників до перевидання.
III	<i>Експертна оцінка</i>	Здійснення незалежного експертного оцінювання якості підручників за спеціально підготовленими Інститутом модернізації змісту освіти при МОН України матеріалами та силами визначених ним експертів: науковців, методистів, вчителів вищої категорії, вчителів-методистів. Систематизація та узагальнення результатів експертизи. Формулювання висновків.

Основними об'єктами перевірки були визначені *ефективність* підручників та *дівість*, які з'ясовувались за результатами оцінки незалежних експертів і визначались за двома показниками 1) рівнем навченості учнів і 2) доступністю змісту для вчителів різних рівнів професійної майстерності. Важливим методом визначення якісного змісту підручників було анкетування. Упродовж розвитку дослідження на різних його етапах вивчалися такі питання: 1) можливості змісту комплексно сприяти виконанню комунікативної, освітньої, виховної, розвивальної цілей навчання; 2) обсяг тематичної інформації для забезпечення процесу формування умінь і навичок спілкування в усній та письмовій формах відповідно до вимог навчальної програми для кожного класу; 3) раціональність організації навчального матеріалу в тематичних розділах і підрозділах як структурних компонентах підручників; 4) здатність навчальних матеріалів умотивувати освітню діяльність учнів; 5) здатність методичної організації змісту сприяти успішному навчанню усних і писемних видів мовленнєвої діяльності; 6) здатність підручників слугувати вчителю засобом управління навчальною діяльністю школярів; 7) ефективність системи вправ і завдань; 8) доступність навчальних текстових і позатекстових матеріалів; 9) інформаційна тематична

доцільність, достатня кількість і оптимальний обсяг текстів для формування навичок і умінь читання; 10) здатність підручників сприяти набуттю учнями досвіду самостійної роботи з формування іншомовної комунікативної компетентності; 11) дидактична доцільність ілюстративних матеріалів; 12) функціональна ефективність таблиць і схем; 13) можливість змісту задовольняти потреби у здійсненні диференційованого та індивідуального підходів до школярів; 14) кількісний і якісний склад текстових та ілюстративних навчальних матеріалів для формування соціокультурної компетентності; 15) здатність підручників забезпечувати можливість навчання іншомовного спілкування у формі діалогу культур; 16) ефективність системи повторення; 17) ефективність видів навчальних завдань для здійснення контролю/самоконтролю освітніх досягнень учнів; 18) раціональне визначення видів і обсягу навчальної роботи для домашніх завдань; 19) ефективність змісту забезпечувати можливість формування в учнів компетентності самостійно набувати досвіду вчитися.

Анкетуванням було охоплено 2247 учнів і 483 вчителів. Проаналізовані результати дозволили визначити індекс задоволеності респондентів змістом підручників з іспанської мови серії «HOLA» (індекс розраховувався за формулою, запропонованою Н.В. Кузьміною):

$$I = \frac{A(+1) + B(+0,5) + B(-0,5) + \Gamma(-1) + D(0)}{N}$$

де

A(+1) – максимальний рівень задоволеності.

B(+0,5) – достатній рівень задоволеності.

B(-0,5) – незадоволеність.

Г(-1) – максимальний рівень незадоволеності.

D(0) – байдуже ставлення до проблеми.

A, B, B, Г, D – кількість учнів/вчителів відповідно до рівнів задоволеності/незадоволеності.

N – загальна кількість респондентів.

I – індекс задоволеності.

Отримані результати анкетувань учнів і вчителів проілюстровано на рисунках 5 і 6.

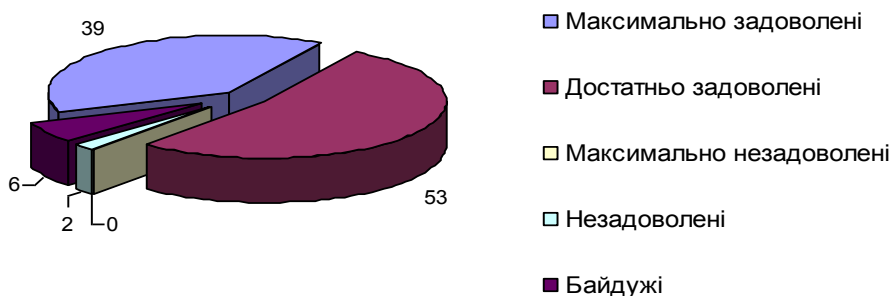

Рис. 5. Розподіл відповідей учнів

Рис.6. Розподіл відповідей учителів

Після видруку повної серії підручників серії «HOLA» з навчання іспанської мови учнів 1–11 класів у 2014 році було проведено підсумкове анкетування вчителів. Мета його полягала у визначенні їхньої думки щодо потенційних можливостей підручників як засобів навчання іспаномовного спілкування. Анкета включала 18 пунктів, які охоплювали дидактичні, методичні, психологічні та психолінгвістичні аспекти проблеми. В анкетуванні взяло участь 87 учителів різних регіонів України. З'ясовано, що в межах 82,6% – 100% респондентів вважають внесені до анкети компоненти змісту підручників такими, що забезпечують ефективне формування в учнів іспаномовної комунікативної компетентності, у той час лише у межах 0% – 17,2% опитаних зазначили, що окремі аспекти змісту підручників не повною мірою сприяють реалізації іншомовних комунікативних потреб. Негативних відповідей не було висловлено.

Упродовж 2002–2015 рр. на виконання наказів МОН України відділом моніторингу освітніх процесів Інституту інноваційних технологій і змісту освіти (Інститут модернізації змісту освіти) організовувалися моніторингові дослідження змісту шкільних підручників. Вивчалася суспільна та педагогічна думка щодо якості навчальної літератури для різних класів, рекомендованої для масового використання у шкільній практиці. Дослідження проводилися шляхом опитування трьох груп респондентів: учителів, учнів і їхніх батьків. До списку навчальної літератури, що підлягала дослідженням у різні періоди, були долучені підручники з іспанської мови серії «HOLA» для 6, 8, 9, 10, 11 класів (автори В.Г. Редько, В.І. Береславська) і підручники серії «AMIGOS» для 10 (1-й рік навчання) і 11 (2-й рік навчання) класів старшої профільної школи: (автори В.Г. Редько, І.С. Шмігельський). Зазначені моніторингові дослідження ми розглядаємо етапами експертного оцінювання якості підручників, проведеного групами незалежних фахівців, склад яких щороку змінювався, що надавало перевірці більшої об'єктивності та валідності. Результати досліджень відповідно до кожного класу, в яких вони проводились, у змісті монографії представлено в 17 діаграмах та інтерпретовано відповідно до мети і завдань перевірки. Матеріали досліджень якості змісту підручників для вказаних класів мають аналогічний формат і відрізняються лише отриманими результатами та кількістю долучених респондентів. У таблиці 3 представлено узагальнені результати оцінювання якості змісту зазначених підручників окремо вчителями, учнями і батьками (результати надано Інститутом модернізації змісту освіти).

Узагальнені результати оцінювання якості змісту підручників

Підручник	Загальна кількість респондентів	Розподіл оцінок		
		учителів	учнів	батьків
1	2	3	4	5
HOLA – 6	430	0,82	70,2% / 17,3%	63,8% / 19,8%
HOLA – 8	320	0,89	68,1% / 28,7%	67,3% / 28,6%
HOLA – 9	89	0,93	65,9% / 25,8%	56,9% / 28,1%
HOLA – 10	110	0,93	53,3% / 41,1%	54,4% / 44,4%
HOLA – 11	188	0,91	70,0% / 23,6%	64,0% / 26,8%
AMIGOS – 10	110	0,90	66,5% / 24,7%	63,3% / 26,3%
AMIGOS – 11	605	0,80	78,1% / 20,4%	63,2% / 33,0%

У графі 3 представлено в балах показники якості змісту підручників (при максимальній оцінці в 1,0 бал), які визначаються як середнє арифметичне від результатів оцінювання всіх рубрик, запропонованих матрицею. У графах 4 і 5 у числівнику в процентах (%) указано кількість респондентів, яких повністю задовольняє якість підручників, а у знаменнику представлено кількість респондентів, які частково задоволені змістом підручників. У діаграмі 1 подано інформацію про дослідження якості підручника «HOLA» для 11 класу. В опитуванні взяли участь 188 респондентів, з них 16 учителів, 86 учнів і 86 батьків.

Діаграма 1

Узагальнені результати анкетування вчителів

Відповідно до змісту запропонованої матриці оцінювання 93,75% учителів вважають підручник новим за методичною системою реалізації змістових ліній; 87,5% респондентів зазначили, що матеріал, уміщений у ньому, сприяє успішному використанню особистісно-орієнтованих педагогічних технологій; 93,75% учителів назвали навчальну книгу такою, що відповідає їхнім уявленням про сучасний шкільний підручник. Узагальнений показник якості за оцінкою вчителів становить 0,91 бала (при максимальній оцінці в 1,0 бал).

Результати опитування засвідчили, що 69,98% учнів висловили позитивне ставлення до змісту підручника, негативно оцінили його параметри 6,43% учнів, частково задоволені підручником 23,59% респондентів. Результати оцінювання навчальної книги цією групою подано в діаграмі 2.

Діаграма 2

Результати оцінювання якості підручника учнями

Надто складними для себе учні назвали такі теми: «Науково-технічний прогрес», «Мистецтво», а сподобався матеріал тем: «Світ кіно та театру», «Подорож іспаномовними країнами».

Респонденти обох груп висловили такі пропозиції щодо поліпшення якості навчальної книги: додати до підручника робочий зошит; поліпшити поліграфічну якість підручника; збільшити розмір окремих ілюстрацій та наситити їх кольори, збільшити кількість граматичних вправ.

Результати моніторингових досліджень продемонстрували достатній рівень якості змісту усіх підручників, які підлягали оцінюванню. Коефіцієнт їх ефективності коливався у межах 0,75 – 0,93 (максимум – 1,0). За В.П. Беспальком, ефективним визнається той матеріал, рівень засвоєння якого досягає показника 0,7.

Отже, апробовані у шкільній практиці підручники з іспанської мови продемонстрували позитивні результати, що засвідчує про ефективність розроблених науково-теоретичних засад конструювання їх змісту.

ВИСНОВКИ

У дисертації визначено і обґрунтовано концептуальні засади конструювання змісту шкільних підручників з іноземних мов відповідно до компетентнісного, комунікативного, діяльнісного, особистісно орієнтованого та культурологічного підходів, що істотно розширило та поглибило науково-теоретичні погляди на різноманітні аспекти галузі підручникотворення. Результати дослідження підтвердили правомірність запропонованих дидактичних і методичних підходів до визначення змісту і структури підручників, засвідчили ефективність виконання окреслених мети і завдань, що дало підстави для формування висновків.

1. Актуальність наукової роботи зумовлена необхідністю розроблення нових науково-теоретичних підходів до побудови змісту шкільних підручників з іноземних мов відповідно до сучасних тенденцій розвитку вітчизняної шкільної освіти та подолання суперечностей між реальною потребою в оновленні змісту навчання та відсутністю комплексних досліджень цієї сфері. Розв'язання суперечностей забезпечує можливість набуття учнями досвіду іншомовного міжкультурного спілкування відповідно до рівнів, окреслених Європейськими стандартами.

У дослідженні розкрито феномен сучасного шкільного підручника з іноземної мови, який розглядається своєрідним цілісним навчально-методичним комплексом, де акумульовано та спеціально зорієнтовано структурні компоненти його змісту. Визначено та охарактеризовано його роль як інформаційної моделі педагогічної системи, що ґрунтується на компетентнісному, комунікативному, діяльнісному, особистісно орієнтованому, культурологічному підходах. Розкрито функції як засобу, що спрямовує процес взаємопов'язаного навчання іноземної мови і культури, сприяє формуванню в учнів готовності до іншомовної комунікативної міжкультурної взаємодії у визначених навчальною програмою сферах, темах і ситуаціях, забезпечує дотримання прийнятих норм комунікативної поведінки відповідно до особливостей соціального оточення, слугує методичною підтримкою професійної діяльності вчителя. Саме на ці пріоритетні дидактичні функції шкільних підручників з іноземних мов спрямовувався основний вектор дослідження. В його основу покладено принципи науковості, прогностичності, варіативності, наступності, інтегративності, а також концептуальні положення Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти.

Цілісне сприйняття сфери іншомовної освіти як підсистеми загальної освітньої системи дало змогу визначити чинники впливу на теорію шкільного підручника як галузь, що розвивається на перетині педагогіки, психології та інших базових для лінгводидактики наук і є сукупністю певних закономірностей, ідей, положень, принципів, рекомендацій тощо. Доведено, що вона перебуває у динамічному розвитку і різнобічно залежить від освітніх парадигм, які домінують у різні історичні етапи суспільства і ним зумовлюються. У зв'язку з цим у змісті дослідження розглянуто ключові питання теорії шкільного підручника з іноземної мови: принципи побудови змісту, функції, здатність змісту формувати готовність учнів до оволодіння іншомовним спілкуванням, методичне забезпечення діяльності суб'єктів навчального процесу, об'єкти та критерії оцінювання змісту, мова підручника, особливості конструкторської діяльності автора тощо.

Визначальною характеристикою підручників є їх потенційна здатність сприяти ефективній методичній підтримці професійної діяльності вчителя. Це поняття визначено як комплекс змістових, процесуальних, формальних, функціональних навчально-методичних матеріалів, основна мета яких полягає у сприянні раціональній організації педагогічного процесу, що забезпечує успішне формування в учнів іншомовної комунікативної міжкультурної компетентності у межах вимог чинних навчальних програм. Доведено, що вибір методичних категорій для змісту підручників значною мірою зумовлюється особливостями предмета, рівнем розвитку дидактики, методики, психології, лінгвістики, теорії мовленнєвої діяльності, цілями навчання, що ставляться суспільством до випускників ЗНЗ на певному етапі розвитку держави.

2. Виявлено, що вітчизняна галузь підручникотворення розвивається під впливом тісної взаємодії зовнішніх чинників світових процесів із внутрішніми особливостями, характерними для національної системи освіти. Здійснено ретроспективний аналіз її змісту, починаючи з другої половини ХХ століття і до сьогодення. Узагальнено та схарактеризовано тенденції її розвитку у перше десятиріччя незалежності України та визначено передумови для упровадження компетентнісного, комунікативного, діяльнісного і культурологічного підходів у зміст шкільних підручників нового покоління.

Проаналізовано зміст підготовлених українськими авторами експериментальних посібників з англійської, французької та іспанської мов, які слугували підґрунтям для створення перших вітчизняних шкільних підручників, розкрито особливості дидактичних і методичних положень концепції, на засадах якої вони сконструйовані, проілюстровано та прокоментовано результати їх дослідно-експериментальної апробації.

Здобуті знання про попередній досвід у цій сфері дали змогу визначити концептуальні засади для побудови змісту сучасної навчальної літератури з іноземних мов, виявити його компоненти, окреслити функції, запропонувати способи і форми практичного упровадження.

3. За результатами здійсненого аналізу сутності тенденцій розвитку шкільної іншомовної освіти визначено та схарактеризовано принципи побудови змісту сучасних підручників з іноземних мов, уточнено чинні та окреслено й охарактеризовано нові їх функції. Основну увагу зорієнтовано на тих, які забезпечують творчий розвиток учнів, дають змогу розкривати їхній інтелектуальний потенціал, формувати здатність самостійно набувати досвіду у вивченні іноземної мови та відповідно до власної траєкторії розвитку й соціально-комунікативних потреб удосконалювати його упродовж життя. Результати дослідження зумовили доцільність розглядати сучасні шкільні підручники з іноземних мов поліфункціональними засобами навчання, котрі узгоджуються з рівнями розвитку наук, долучених до галузі підручникотворення, та іншомовними комунікативними намірами школярів.

4. Чітке розуміння сутності домінуючих освітніх парадигм, усвідомлення перспектив соціальних потреб в іншомовному спілкуванні у різних сферах життєдіяльності слугували підґрунтям для створення концепцій змісту підручників для початкової, основної та старшої школи. Зміст концепцій ґрунтується на філософських, психолого-педагогічних і лінгводидактичних теоріях, які допускають їх емпіричну перевірку у практичній діяльності; характеризуються цілеспрямованістю, системністю,

взаємозв'язком усіх компонентів, їх внутрішньою логікою; враховують вікові психофізіологічні можливості школярів, їхній життєвий і навчальний досвід, інтереси та базуються на новітніх ідеях дидактичної, методичної, психологічної, психолінгвістичної, лінгвістичної наук і соціально-комунікативних потребах сучасної світової спільноти. Концепції схвалені МОН України та рекомендовані для використання у вітчизняній шкільній практиці. Відповідно до концепцій зміст сучасних підручників визначено як багатокomпонентне та поліфункціональне дидактико-методичне утворення, що має забезпечувати ефективне навчання учнів іншомовного спілкування у взаємозв'язку з оволодінням культурою народу, що нею спілкується, сприяти їхньому розвитку, вихованню, освіті, а також надавати вчителям якісну методичну підтримку в їхній професійній діяльності.

Розглянуті соціальні та науково-теоретичні засади побудови змісту підручників дали змогу визначити та обґрунтувати принципи добору мовного, мовленнєвого, ілюстративного та інформаційного матеріалу. Його сутність характеризується актуальністю, фундаментальністю, комунікативною цінністю, прагматичністю, соціальною ефективністю, науковістю, автентичністю, оптимальністю, типовістю, варіативністю, диференційованістю, культуровідповідністю, виховною, освітньою та розвивальною цінністю.

Відповідно до концепцій важливими компонентами змісту підручників визначені тексти для читання як особливі систематизовані зразки функціонування мови у межах тем, які вивчаються. Сучасні тенденції розвитку змісту навчання іноземних мов дали змогу окреслити функції текстів, уточнити чинні та визначити нові критерії їх добору для змісту підручників, охарактеризувати показники автентичності. Сутність компетентнісного підходу зумовила перегляд позатекстових матеріалів. Визначено і схарактеризовано нові їх функції, способи і форми презентації.

За результатами аналізу різних поглядів вітчизняних і зарубіжних дослідників виявлено і схарактеризовано чинники впливу на загальну структуру підручників і окреслено їх компоненти як інтегровані складники системи засобів презентації, активізації навчального матеріалу і контролю рівня його засвоєння учнями. Доведено взаємозв'язок, взаємозалежність та взаємодоповнюваність структури та змісту підручників як об'єктів, які детермінують одне одного. Досліджено структуру підручників з іноземних мов для учнів початкової, основної, старшої школи, розкрито функції кожного компоненту їх макроструктури і мікроструктури.

У процесі дослідження визначено, обґрунтовано та перевірено у шкільній практиці дидактичні та методичні підходи до побудови змісту тематичних розділів і підрозділів. З'ясовано одиниці засвоєння, типові для окреслених навчальними програмами сфер і тем спілкування, і схарактеризовано засоби оволодіння ними. Визначено і перевірено у шкільній практиці оптимальний обсяг навчального матеріалу для змісту тематичних підрозділів підручників. За результатами опрацювання відповідної джерельної бази та спираючись на власний досвід, сформульовано рекомендації авторам щодо структурування навчального змісту підручників з іноземних мов.

5. У ході дослідження на основі систематизації теоретичних та емпіричних матеріалів розроблено дидактичні моделі змісту формування іншомовної комунікативної компетентності. В основу їх побудови покладено взаємозв'язки змістових і структурних компонентів підручників, що дозволило спрямувати навчальну

діяльність на розкриття цілісності об'єктів засвоєння, виявлення різноманітних типів зв'язків та зведення їх у єдину систему. Усі компоненти моделей презентовано як відносно стійкі, логічно пов'язані між собою елементи, які виконують у кожній із них функціональну, гностичну, організаційну, комунікативну, проектну функції.

Зміст дидактичних моделей та їх функції слугували підґрунтям для визначення системи засобів оволодіння навчальними матеріалами підручників. Окреслено номенклатуру умінь учнів, які мають сформуватися в результаті усвідомленого виконання навчально-комунікативних дій, передбачених змістом моделей. Запропонована система засобів навчання дала змогу виявити динаміку поетапного розвитку процесу оволодіння механізмами іншомовного спілкування: 1) *етап орієнтування*, 2) *етап виконання операцій і дій*, 3) *етап контролю досягнутих результатів*. За таких умов зміст підручників розглядається як своєрідна комплексна програма діяльності суб'єктів освітнього процесу, успішне виконання якої забезпечує досягнення запланованої мети навчання.

У процесі дослідження виявлено і узагальнено чинники, що зумовлюють оновлення змісту сучасних підручників, обґрунтовано тенденції на використання компетентнісного, комунікативного, діяльнісного, особистісно орієнтованого, культурологічного підходів, розкрито їх сутність, форми і способи упровадження.

Відповідно до діяльнісної технології для змісту підручників розроблено систему та розкрито дидактичну сутність комунікативних завдань (проектної роботи, рольових ігор, навчально-мовленнєвих ситуацій) як пріоритетних засобів інтерактивного навчання іншомовного спілкування. Доведено її доцільність для організації навчання спілкування у формі діалогу культур довкола актуальних проблем життєдіяльності представників країни, мова якої вивчається, і громадян своєї країни.

За результатами дослідження визначено і схарактеризовано основні показники сформованості іншомовної комунікативної міжкультурної компетентності сучасного випускника ЗНЗ і диференційовано їх на два блоки «*Учень знає*» і «*Учень вміє*». Доведено їх функціональну здатність слугувати орієнтирами для побудови змісту компетентнісно орієнтованих підручників з іноземних мов.

6. За результатами вивчення досвіду підручникотворення, проілюстрованого у вітчизняних і зарубіжних наукових джерелах, обґрунтовано універсальність запропонованої технології конструювання змісту шкільних підручників з іноземних мов, доведено можливість її адаптивності до діяльності авторів з підготовки навчальної літератури для інших предметів. В її основу покладено принцип поетапного проектування та моделювання конструкторської роботи, що дає змогу розширити та поглибити мережу видів діяльності, пов'язаної з галуззю підручникотворення, та забезпечити процес взаємопов'язаного навчання учнів іноземної мови та іншомовної культури, а також оволодівати видами діяльності, що сприяють формуванню уміння вчитися. Доведено доцільність дотримання рекомендованої послідовності та змісту етапів у підручникотворчій діяльності та з'ясовано їх здатність раціоналізувати роботу авторів, чітко бачити її перспективу.

7. Важливими компонентами теорії підручника є об'єкти та критерії його оцінювання. За результатами аналізу наукової літератури та власного досвіду виявлено типові об'єкти, розроблено та обґрунтовано критерії оцінювання сучасних шкільних підручників з іноземних мов. Вони визначені відповідно до новітніх тенденцій

розвитку сучасної шкільної іншомовної освіти та окреслених навчальними програмами іншомовних комунікативних потреб учнів. Науково-теоретичними засадами для цього слугували Європейські стандарти як методичні орієнтації пошукової діяльності. На основі здійсненого наукового пошуку проведено аналіз чинної навчальної літератури з англійської, німецької, французької та іспанської мов, охарактеризовано стан проблеми та запропоновано шляхи її удосконалення.

8. Наукова достовірність, валідність, ефективність і технологічність запропонованих підходів до конструювання змісту підручників перевірялись у шкільній практиці. Досліджені та упроваджені у зміст підручників науково-теоретичні положення апробувались у процесі пробного та дослідного навчання, а зміст сконструйованих трьох серій підручників з іспанської мови: 1) для 1–11 класів (перша іноземна мова), 2) для 5–8 класів (друга іноземна мова), 3) для 10–11 класів (іспанська мова для профільної школи) підлягав оцінюванню з боку незалежних експертів, визначених МОН України. Результати експертиз виявилися позитивними.

Шкільна практика підтвердила технологічність досліджених наукових підходів до процесу конструювання змісту підручників з англійської, німецької, французької та інших іноземних мов, з'ясовано, що вони також можуть бути використані під час підготовки іншої навчальної літератури.

Проведене дослідження не вичерпує усіх аспектів порушеної проблеми. Зміна освітніх парадигм, нові соціально-педагогічні чинники впливу на оновлення цілей та змісту навчання іншомовного спілкування, застосування, окрім підручників, інших дидактичних засобів, зокрема новітніх інформаційних технологій, зумовляють появу нових проблем, які затребують аналізу, певних узагальнень, висновків та актуалізації набутого досвіду підручникотворення і можуть стати предметом нових наукових досліджень. Для подальших наукових тем уявляються актуальними такі проблеми: ефективної дидактичної взаємодії підручника й інших дидактичних засобів, зокрема аудіо/відео матеріалів, з метою комплексного впливу на успішне виконання цілей навчання іншомовного спілкування; визначення об'єктів краєзнавчої сфери, спільних та уніфікованих для підручників з усіх іноземних мов, а також об'єктів країнознавчої сфери, типових для усіх паралельних підручників з кожної іноземної мови.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДОСЛІДЖЕННЯ

Наукові праці, в яких опубліковано основні наукові результати дисертації

1. Редько В. Г. Конструювання змісту шкільних підручників з іноземних мов: теорія і практика: монографія / В. Г. Редько. – К. : Педагогічна думка, 2017. – 626 с.

2. Редько В. Г. Засоби формування комунікативної компетентності у змісті шкільних підручників з іноземних мов. Теорія і практика : монографія / Валерій Редько. – К. : Генеза, 2012. – 224 с.

3. Редько В. Г. Лінгводидактичні засади навчання іноземної мови учнів початкової школи: науково-методичний посібник / В. Г. Редько. – К.: Генеза, 2006. – 136 с.

4. Лінгводидактичні засади навчання іноземної мови учнів старших класів загальноосвітніх навчальних закладів : навчально-методичний посібник / В. Г. Редько,

Т. К. Полонська, Н. П. Басай [та ін.] ; за наук. ред. В. Г. Редька – К. : Педагогічна думка, 2013. – 360 с.

5. Редько В. Г. Фактори впливу на функціонування сучасної системи навчання іноземних мов у загальноосвітньому навчальному закладі / В. Г. Редько. // Педагогіка і психологія.– К. : Педагогічна думка, – № 3 – 4. – 2001. – С. 43 – 50.

6. Редько В. Г. Сучасний шкільний підручник іноземної мови у контексті процесу оновлення змісту освіти / В. Г. Редько // Проблеми сучасного підручника: Зб. наук. праць. – К.: Педагогічна думка. – 2002. – Вип. 3. – С. 74 – 78.

7. Редько В. Г. Професійна майстерність учителя іноземної мови у раціональному використанні підручника як умова ефективності навчального процесу / В. Г. Редько // Проблеми сучасного підручника : Зб. наук. праць. – К. : Педагогічна думка. – 2002. – Вип. 3. – С.193 – 197.

8. Редько В. Г. Концепція навчання іноземної мови учнів початкової школи / В. Г. Редько // Наукові записки: Психолого-педагогічні науки. – Ніжин: Ніжин. держ. пед. ун-т ім. М. Гоголя. – Вип. 2. – 2006. – С. 54 – 57.

9. Редько В. Г. Концепція навчання іноземних мов, реалізована у підручниках з іспанської мови для початкової школи / В. Г. Редько // Проблеми сучасного підручника: зб. наук. пр. – К. : Педагогічна думка, 2006. – С. 294 – 301.

10. Редько В. Г. Аналіз і оцінювання шкільних підручників з іноземних мов / В. Г. Редько // Науковий часопис. Серія 5. Педагогічні науки : реалії та перспективи. – К. : Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова. – 2007. – Випуск 6. – С. 36 – 42.

11. Редько В. Г. Об'єкти та критерії оцінювання шкільних підручників з іноземної мови / В. Г. Редько // Рідна школа. – 2007. – № 7 – 8. – С. 5 – 9.

12. Редько В. Г. Ситуативне спрямування змісту навчання іншомовного спілкування, реалізованого у шкільних підручниках з іноземної мови / В. Г. Редько // Проблеми сучасного підручника: Зб. наук. праць. – К. : Педагогічна думка. – 2008. – Вип. 8. – С. 362 – 375.

13. Редько В. Г. Дидактичні та методичні вимоги до навчальних матеріалів і текстів для шкільних підручників з іноземних мов / В. Г. Редько // Наукові записки. Серія «Психолого-педагогічні науки» [за заг. ред. проф. Є.І. Коваленко]. – Ніжин : Видавництво НДУ ім. М. Гоголя. – 2009. – № 3. – С.10 – 13.

14. Редько В. Г. Позатекстові матеріали сучасного шкільного підручника з іноземної мови / В. Г. Редько // Проблеми сучасного підручника: Збірник наукових праць.– К. : Педагогічна думка. – 2009. – Випуск 9. – С. 498 – 507.

15. Редько В. Г. Проектувальна діяльність автора шкільного підручника з іноземної мови / В. Г. Редько // «Рідна школа». – 2009. – № 11. – С.26 – 32.

16. Редько В. Г. Міжкультурне спілкування – пріоритетна тенденція конструювання змісту навчання іноземної мови / В. Г. Редько // Наук. часопис Нац. пед. унів. ім. М.П. Драгоманова. – Серія 5. Пед. науки. – 2009. – Вип. 14.– С. 127 – 132.

17. Редько В. Г. Система вправ і завдань у змісті сучасних шкільних підручників з іноземних мов (дидактично-методичний аспект) / В. Г. Редько // Педагогічна освіта : Теорія і практика : Зб. наук. праць .– Кам'янець-Подільський : ПП («Медобори – 2006»). – 2009. – Вип. 1. – С. 156 – 163.

18. Редько В. Г. Який підручник потрібен профільній школі? Особливості змісту шкільних підручників з іноземних мов для учнів старшої школи / В. Г. Редько // Гуманітарні науки. – 2009. – № 2. – С. 29 – 34.

19. Редько В. Г. Засоби формування іншомовної комунікативної компетенції у змісті шкільних підручників з іноземних мов / В. Г. Редько // Рідна школа. – № 11. – 2010. – С. 23 – 32.

20. Редько В. Г. Тенденції розвитку змісту і функцій сучасного шкільного підручника з іноземної мови / В. Г. Редько // Проблеми сучасного підручника. – 2010. – Вип. 10. – С.384 – 395.

21. Редько В. Г. Дослідження ефективності змісту шкільних підручників з іноземної мови: процедура, технології, результати / В. Г. Редько // Проблеми сучасного підручника : зб. наук. праць [ред. кол.; наук. ред. – О.М. Топузов]. – К. : Педагогічна думка. – 2011. – Вип. 11. – С. 412 – 424.

22. Редько В. Г. Засоби реалізації діалогу культур у змісті шкільних підручників з іноземних мов [Текст] / В. Г. Редько, О.С. Пасічник // Наукові записки. Серія «Філологічна». – Острог : Вид. нац. ун-ту «Острозька академія», 2012. – С. 37 – 48.

23. Редько В.Г. Особливості конструювання змісту рівневого навчання іноземних мов у старшій профільній школі в Україні [Текст] / В. Г. Редько, О. С. Пасічник // Проблеми сучасного підручника : Зб. наук. праць [ред. кол.; наук. ред. – О. М. Топузов]. – К. : Пед. думка, 2012. – С.649 – 662.

24. Редько В. Г. Концепція змісту навчання іноземних мов у старшій школі / В. Г. Редько // Рідна школа. – 2013. – № 8 – 9. – С. 50–53.

25. Редько В. Г. Компетентісно-діяльнісна технологія визначення змісту навчання іноземних мов / В. Г. Редько // Рідна школа. – № 4 – 5. – 2013. – С. 41 – 52.

26. Редько В. Г. Шкільний підручник з іноземної мови як засіб становлення досвіду самостійної діяльності школярів / В. Г. Редько // Вісник Житомирського державного університету ім. І. Я. Франка. – Житомир : ЖДУ, 2013. – С. 17 – 23.

27. Редько В. Г. Дидактичний потенціал підручників з іноземних мов сприяти оволодінню учнями досвідом самостійної діяльності: результати моніторингу / В. Г. Редько // Проблеми сучасного підручника : Зб. наук. праць [ред. кол.; наук. ред. – О. М. Топузов]. – К. : Пед. думка, 2013. – Вип. 13. – С. 382 – 391.

28. Редько В. Г. Дидактичний та методичний підходи до побудови змісту уроків-параграфів шкільних підручників з іноземних мов: методологія та досвід підручникотворення / В. Г. Редько // Рідна школа. – 2014. – № 8 – 9. – С. 20 – 31.

29. Редько В. Г. Дидактические и методические подходы к конструированию содержания и организации обучения второму иностранному языку в общеобразовательных заведениях Украины / В. Г. Редько. – Инновации в образовании. – Москва, 2014. – № 4. – С. 85–95.

30. Редько В. Г. Концепция обучения иностранному языку в старшей школе (опыт Украины) / В. Г. Редько. – Замежные языки. – 2014. – №1 (51). – Минск : Адукацыя і выхаванне. – С. 15 – 19.

31. Редько В. Г. Содержание и функции текстов для чтения в школьных учебниках по иностранным языкам: лингводидактический аспект / В. Г. Редько //

Замежнѣ мовѣ. 2015.– № 4. – Мінск : «Адукацыя і выхаванне» Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь. – С. 9 – 16.

32. Редько В. Г. Факторы влияния на определение базового уровня сформированности иноязычной коммуникативной компетентности выпускников средней общеобразовательной школы: актуальные проблемы педагогической теории и практики / В. Г. Редько – Москва : Наука : информ. ; Воронеж : Воронежский гос. пед. университет, 2013. – С. 95 – 103.

33. Редько В. Г. Язык школьного учебника по иностранному языку: дидактико-методический аспект / В. Г. Редько : Вестник Академии педагогических наук Казахстана. – 2014. – № 2 (58). – С. 16 – 25.

34. Редько В. Г. Дидактико-методические принципы формирования содержания ЭУМК по иностранным языкам / В. Г. Редько // Информационные технологии в образовании. – ХУ Международная конференция-выставка.: Сборник трудов. Ч.III. – М. – 2005. – С. 127 – 130.

35. Редько В. Г. Виды самостоятельной деятельности в содержании школьных учебников по иностранным языкам: теория и практика / В. Г. Редько // Монография (международная): Образовательно-инновационные технологии: теория и практика. Под общей ред. проф. О.И. Кирикова. – Книга 14. – Москва : Наука : информ ; Воронеж : ВГПУ, 2012. – 290 с. – С. 182 – 193.

36. Редько В. Г. Средства реализации компетентностной парадигмы обучения иноязычному общению в содержании школьных учебников по иностранным языкам: теория и практика / В. Г. Редько. // Иностранные языки в Узбекистане. – Ташкент: Узбекский Государственный университет мировых языков. – № 3.– 2014. – С.1 – 8.

37. Редько В. Г. Формирование готовности школьников к овладению иноязычным общением: лингводидактический аспект / В. Г. Редько. // Вестник Минского государственного лингвистического университета. Серия 2. Педагогика, психология, методика преподавания иностранных языков. – Минск : Минский государственный лингвистический университет. – 2014. – С. 118 – 126.

Опубліковані праці апробаційного характеру

38. Редько В. Г. «HOLA – 7» – наступний крок до оволодіння іспанською / В. Г. Редько // Іноземні мови в навчальних закладах. – К., 2007. – № 4. – С. 114 – 118.

39. Редько В. Г. Дидактичні та методичні підходи до конструювання змісту навчання іноземних мов у сучасних ЗНЗ на компетентнісних засадах: теорія і практика / В. Г. Редько // Іноземні мови у школах України. – 2014. – № 4. – С.17– 23.

40. Редько В. Г. Комунікативно-діяльнісна, культурологічна і професійно орієнтована парадигма змісту іншомовної освіти старшокласників / В. Г. Редько // Іноземні мови в навчальних закладах. – 2011. – № 4. – С. 19 – 27.

41. Редько В.Г. Концепція навчання другої іноземної мови в загальноосвітніх навчальних закладах / В.Г. Редько // Іноземні мови в навчальних закладах. – № 2. – 2005. – С. 24 – 39.

42. Редько В. Г. Прощай, літо! Добридень, «HOLA–4»!: Методичний коментар та поурочна розробка з теми з нового НМК / В. Г. Редько // Іноземні мови в навчальних закладах. – 2004. – № 3. – С. 103 – 110.

43. Редько В. Г. ¡BIENVENIDOS AL ESPAÑOL! або дорогу подолає той, хто йде / В. Г. Редько // Іноземні мови в навчальних закладах. –2003. – № 3. – С. 148 – 151.

44. Редько В. Г. «HOLA» розпочинає та перемагає: Концепція підручника для оволодіння іспанською мовою у середніх навчальних закладах / В. Г. Редько // Іноземні мови в навчальних закладах. – 2002. – № 1. – С. 174 – 177.

45. Редько В.Г. На засадах єдиної концепції (Особливості побудови змісту шкільних підручників з іноземних мов) / В.Г. Редько // Іноземні мови в навчальних закладах. – 2006. – №5. – С. 78 – 86.

46. Редько В. Г. Разом з HOLA–2 до справжнього знання: Рекомендації вчителям іспанської мови / В. Г. Редько // Іноземні мови в навчальних закладах. –2003. – № 1. – С. 170 – 173.

47. Редько В. Г. Сучасний шкільний підручник іноземної мови як засіб міжкультурного спілкування (До проблеми ефективного використання підручника у навчальному процесі) / В. Г. Редько // Іноземні мови в навчальних закладах. – 2002. – № 1 – 2. – С. 68 – 73.

48. Редько В. Г. Яким бути шкільному підручнику з іноземної мови? / В. Г. Редько // Іноземні мови в навчальних закладах. –2007. – № 1. – С. 75 – 83.

49. Редько Валерій. Пізнаймо іспаномовний світ разом із «HOLA–10»: Концепція підручника з іспанської мови для 10-го класу / Валерій Редько // Іноземні мови в навчальних закладах. – 2010. – № 5. – С. 89 – 94.

50. Редько Валерій. Дидактико-методичні підходи до конструювання змісту та організації навчання другої іноземної мови в загальноосвітніх навчальних закладах / Валерій Редько // Іноземні мови в сучасній школі. – 2013. – № 4. – С. 14–19.

51. Редько Валерій. Швидко та надійно! («AMIGOS» – навчальний курс для тих, хто бажає оволодіти іспанською за три роки) / Валерій Редько// Іноземні мови в навчальних закладах. – 2010.– № 4. – С. 8 – 12.

Опубліковані праці, які додатково відображають наукові результати дослідження

52. Редько В. Г. Культурологічне спрямування змісту шкільних підручників з іспанської мови / В. Г. Редько // Анотовані результати науково-дослідної роботи Інституту педагогіки за 2008 рік: Інформаційне видання – К. : Педагогічна думка, 2009. – С.205 – 206.

53. Редько В. Г. Компетентнісно-діяльнісна парадигма навчання іншомовного спілкування – виклики сьогодення / В. Г. Редько // Компетентнісно-діяльнісні технології навчання іноземної та рідної мови у середній і вищій школі: Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції м. Чернігів: Чернігівський національний університет, 2014. – С. 5 – 11.

54. Редько В.Г. Методичні рекомендації «Іспанська мова,11клас. «Спілкуймося іспанською мовою» для загальноосвітніх навчальних закладів (із компакт-диском) / В. Г. Редько. – К. : ДП «ІШТ», 2008. – 29 с.

55. Редько В. Г. Основні тенденції впровадження комунікативно-діялісного підходу в зміст підручників з іноземної мови / В. Г.Редько // Анотовані результати

науково-дослідної роботи Інституту педагогіки НАПН України за 2010 рік: наукове видання. – К.: Інститут педагогіки АПН України, 2011. – С. 156 – 157.

56. Редько В. Г. Підручник як засіб формування готовності учнів до оволодіння іноземною мовою / В. Г. Редько // Новітні технології навчання іноземних мов у середній та вищій школі: Зб. матеріалів науково-практичного семінару. – Чернігів: Чернігів. держ. інститут права, соціальних технологій та праці, 2011. – С.7–13.

57. Редько В. Г. Дидактико-методичні засади конструювання змісту підручника «НОЛА– 5» / В. Г. Редько // Зміст і технології шкільної освіти : матеріали звітної конференції. Ч. I. – К. : Педагогічна думка, 2005. – С. 90 – 91.

58. Редько В. Г. Інтеркультурний підхід до навчання іноземних мов – нова парадигма в шкільній іншомовній освіті / В. Г. Редько // Іноземні мови в навчальних закладах. – 2008. – № 1. – С. 7 – 12.

59. Редько В. Г. Найсуттєвіші недоліки шкільних підручників іноземних мов (за результатами аналізу) / В. Г. Редько // Зміст і технології шкільної освіти : матеріали звітної конференції 25 – 26 березня 2002. – К. : Педагогічна думка, 2003. – С. 76 – 78.

60. Редько В. Г. Основні показники базового рівня сформованості іншомовної комунікативної компетентності сучасного випускника середнього загальноосвітнього навчального закладу / В. Г. Редько // Анотовані результати науково-дослідної роботи Інституту педагогіки: наукове видання. – К. : Інститут педагогіки, 2013. – С.184 – 185.

61. Редько В. Г. Педагогічні та соціальні передумови оволодіння іноземною мовою як засобом міжкультурного спілкування / В. Г. Редько // Пріоритетні напрями навч. ін. мов учнів поч. школи відповідно до комун. підходу загальноєвроп. реком. з мовної освіти: Матеріали науково-методичного семінару. – Чернігів: Чернігів. держ. пед. ун-т ім. Т.Г. Шевченка, 2007. – С. 3 – 11.

62. Редько В. Г. Підручник як модель системи навчання (Особливості навчання іноземної мови учнів основної школи крізь призму вітчизняного підручникотворення) / В. Г. Редько // Іноземні мови в навчальних закладах. – 2005. – № 2. – С. 50.

63. Редько В. Г. Принципи добору мовного, мовленнєвого, ілюстративного та інформаційного матеріалу до змісту шкільних підручників з іноземних мов / В. Г. Редько // Міждисциплінарність як методологія гуманітарних наук : мова, освіта, культура : матеріали міжн. наук.-практ. конф. ; ред. кол. : Н.С. Побірченко та ін. – Умань : ПП Жовтий О. О., 2012 – Ч.1. – С. 135 – 140.

64. Редько В. Г. Самостійна навчальна діяльність учнів у процесі оволодіння іноземною мовою: теорія і практика [Текст] / В. Г. Редько. // Сучасні тенденції розвитку іншомовної освіти у середній та вищій школі: стан, проблеми, перспективи : зб. матеріалів наук.-практ. семінару ; за ред. канд. пед. наук В.П. Іванишиної. – Чернігів : Черніг. держ. технолог. ун-т, 2012. – С. 3 – 18.

65. Редько В. Г. Функції навчальних матеріалів у змісті сучасних шкільних підручників з іноземних мов / В. Г. Редько // Зміст і технології шкільної освіти. – Ч. I. – К. : Педагогічна думка, 2005. – С. 66 – 67.

66. Редько Валерій. Стратегічні напрями розвитку сучасної іншомовної освіти / Валерій Редько // Іноземні мови в сучасній школі. – 2012. – № 4. – С. 28 – 34.

*Шкільні підручники, зміст яких сконструйовано автором
(одноосібно та у співавторстві)*

Підручники серії «HOLA» для учнів 1–11 класів ЗНЗ

1. Редько В. Г. HOLA. Іспанська мова для початківців: підруч. / В. Г. Редько. – К.: Освіта, 1997. – 176 с.
2. Редько В.Г. HOLA.–2 : підруч. з іспан. мови для 2 класу загальноосвіт. навч. закл. / В. Г. Редько – К. : Генеза, 2002. – 160 с.
3. Редько В. Г. HOLA. – 3 : підруч. з іспан. мови для 3 класу загальноосвіт. навч. закл. / В. Г. Редько, О. Іващенко. – К. : Генеза, 2003. – 176 с.
4. Редько В. Г. HOLA. – 4 : підруч. з іспан. мови для 4 класу загальноосвіт. навч. закл. / В. Г. Редько, О. Іващенко. – К. : Генеза, 2004. – 168 с.
5. Редько В. Г. HOLA – 5 : підруч. з іспан. мови для 5 класу загальноосвіт. навч. закл. / В. Г. Редько, В. І. Береславська. – К. : Генеза, 2005. – 224 с.
6. Редько В. Г. HOLA – 6. Іспанська мова : підруч. для 6 класу загальноосвіт. навч. закл. / В. Г. Редько, В.І. Береславська. – К. : Генеза, 2006. – 240 с.
7. Редько В. Г. HOLA – 8 : підруч. для 8 кл. загальноосвіт. навч. закл. / В. Г. Редько, В. І. Береславська. – К. : Генеза, 2008. – 224 с.
8. Редько В. Г. HOLA–9 : підруч. з ісп. мови для 9 кл. загальноосвіт. навч. закл. / В. Г. Редько, В. І. Береславська. – К. : Генеза, 2009. – 224 с.
9. Редько В. Г. HOLA – 10 : підруч. з ісп. мови для 10 кл. загальноосвіт. навч. закл. / В. Г. Редько, В. І. Береславська. – К. : Генеза, 2010. – 256 с.
10. Редько В. Г. HOLA – 11 : підруч. з ісп. мови, 11 клас / В. Г. Редько – К. : Генеза, 2011. – 240 с.
11. Редько В. Г. HOLA – 1. Іспанська мова : підруч. для 1 кл. загальноосвіт. навч. закл. / Валерій Редько, Валентина Береславська. – К. : Генеза, 2012.– 104 с.
12. Редько В. Г. HOLA – 2. Іспанська мова : підруч. для 2 кл. загальноосвіт. навч. закл. / Валерій Редько. – К. : Генеза, 2012. – 168 с.
13. Редько В. Г. HOLA – 3. Іспанська мова : підруч. для 3 кл. загальноосвіт. навч. закл. / Валерій Редько, О. Г. Іващенко. – К. : Генеза, 2013. – 176 с.
14. Редько В. Г. «HOLA – 4» Іспанська мова (4-й рік навчання) : підруч. для 4-го кл. загальноосвіт. навч. закл. / Валерій Редько, Олександра Іващенко. – К. : Генеза, 2016. – 192 с.
15. Редько В. Г. HOLA – 5. Іспанська мова: підруч. для 5 кл. загальноосвіт. навч. закл. (5-й рік навч.) / В. Г. Редько, В. І. Береславська. – К.: Генеза, 2013. – 224 с.
16. Редько В. Г. HOLA – 6. Іспанська мова: підруч. для 6 кл. загальноосвіт. навч. закл. (6-й рік навч.) / В. Г. Редько, В. І. Береславська. – К.: Генеза, 2014. – 240 с.
17. Редько В. Г. «HOLA – 7» Іспанська мова (7 рік навчання) : підруч. для 7 кл. загальноосвіт. навч. закл. / Валерій Редько, Валентина Береславська. – К.Генеза, 2016. – 192 с.
18. Редько В. Г. «HOLA. ESPAÑOL – 8». Іспанська мова (8 рік навчання) : підруч. для 8 кл. загальноосвіт. навч. закл. / В. Г. Редько, В. І. Береславська. – К. : Генеза, 2016. – 256 с.

Підручники серії «AMIGOS» для учнів 10–11 класів ЗНЗ

19. Редько В. Г. AMIGOS – 1 : підруч. з ісп. мови, 10 клас. Перший рік навчання / В. Г. Редько, І. С. Шмігельський. – К. : Педагогічна думка, 2011. – 228 с.

20. Редько В. Г. AMIGOS – 2 : підруч. з ісп. мови, 11 клас. Другий рік навчання / В. Г. Редько, І. С. Шмігельський. – К. : Педагогічна думка, 2011. – 228 с.

Підручники серії «BIENVENIDOS AL ESPAÑOL»

(іспанська як друга іноземна мова) для учнів 5–8 класів та інші підручники

21. Редько В. Г. BIENVENIDOS AL ESPAÑOL. Іспанська мова: підруч. для 5 кл. загальноосвіт. навч. закл. (1 рік навч.) / В. Г. Редько, В. І. Береславська. – К. : Генеза, 2013. – 192 с.

22. Редько В. Г. BIENVENIDOS AL ESPAÑOL. Іспанська мова: підруч. для 6 кл. загальноосвіт. навч. закл. (2 рік навч.) / В. Г. Редько, В. І. Береславська. – К. : Генеза, 2014. – 192 с.

23. Редько В. Г. BIENVENIDOS AL ESPAÑOL підруч. з ісп. мови, 7 клас (2 іноземна мова, 3 рік навчання) / В. Г. Редько, І. С. Шмігельський. – К. : Генеза, 2016. – 224 с.

24. Редько В. Г. BIENVENIDOS AL ESPAÑOL – 8. Іспанська мова (4 рік навчання): підруч. для 8 кл. загальноосвіт. навч. закл. / В. Г. Редько, І.Ю. Цимбалістий. – К. : Генеза, 2016. – 224 с.

25. Редько В. Г. Mis primeros pasos en Español: підруч. з іспан. мови для 5 кл. / В. Г. Редько, М. М. Вороніна. – К.: Освіта, 1995. – 335 с.

26. Редько В. Г. Avanza en Español : підруч. з іспан. мови для 6 класу / В. Г. Редько. – К : Педагогічна думка, 2002. – 240 с.

27. Редько В. Г. Avanza en Español : підруч. з іспан. мови для 7 класу / В. Г. Редько. – Тернопіль : Мандрівець, 2002. – 192 с.

28. Редько В. Г. (керівник проекту). Китайська мова : підручник для 4 класу / В. Г. Редько, Л. Г. Сократова, В. А. Чжен, М. П. Савченко. – К., 2014. – 170 с.

АНОТАЦІЇ

Редько В.Г. Теорія і практика конструювання змісту шкільних підручників з іноземних мов. – Монографія.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.09 – теорія навчання. – Інститут педагогіки НАПН України, Київ, 2017.

У дисертації досліджено науково-теоретичні підходи до конструювання змісту шкільних підручників з іноземних мов. Розглянуто змістові компоненти теорії підручника у контексті тенденцій розвитку сучасної шкільної іншомовної освіти.

Здійснено ретроспективний аналіз вітчизняної галузі підручникотворення та визначено її взаємозв'язок із соціальними потребами держави у рівнях володіння іноземною мовою випускниками ЗНЗ.

Визначено концептуальні засади побудови змісту підручників та схарактеризовано його компоненти. Розкрито феномен сучасного шкільного підручника з іноземної мови,

окреслено його роль як інформаційної моделі педагогічної системи, що ґрунтується на компетентнісному, комунікативному, діяльнісному, особистісно орієнтованому та культурологічному підходах. Визначено функції, що забезпечують процес взаємопов'язаного навчання іноземної мови і культури, сприяють формуванню в учнів готовності до іншомовної комунікативної міжкультурної взаємодії у визначених навчальною програмою сферах, темах і ситуаціях спілкування, дотриманню норм комунікативної поведінки відповідно до особливостей соціального оточення, слугують методичною підтримкою професійної діяльності вчителя.

Визначено та схарактеризовано предметний, процесуальний, мотиваційний аспекти змісту підручників з іноземних мов.

Окреслено та обґрунтовано принципи добору навчального матеріалу, вказано методи, форми і способи його впровадження у зміст підручників.

Розроблено дидактичні моделі формування іншомовної комунікативної компетентності, обґрунтовано та упроваджено у зміст підручників систему засобів оволодіння навчальним матеріалом.

Спроектовано структуру підручників, обґрунтовано якісний та кількісний склад їх структурних компонентів. Розкрито сутність сучасного підручника з іноземної мови як поліфункціонального засобу навчання іншомовного спілкування.

Визначено об'єкти та критерії оцінювання ефективності підручників, описано процедуру і технології перевірки їх змісту, представлено та інтерпретовано результати незалежного експертного оцінювання.

Ключові слова: шкільний підручник, зміст навчання, іноземна мова, дидактичні моделі, іншомовне спілкування, структура підручника, оцінювання.

Редько В.Г. Теория и практика конструирования содержания школьных учебников по иностранным языкам. – Монография.

Диссертация на соискание учёной степени доктора педагогических наук по специальности 13.00.09 – теория обучения. – Институт педагогики НАПН Украины, Киев, 2017.

В диссертации исследованы научно-теоретические подходы к конструированию содержания школьных учебников по иностранным языкам. Рассмотрены содержательные компоненты теории учебника в контексте тенденций развития современного школьного иноязычного образования.

Осуществлён ретроспективный анализ отечественной отрасли создания учебников и определена её взаимосвязь с социальными потребностями государства в уровнях владения иностранным языком выпускниками общеобразовательных учебных заведений.

Определены концептуальные основы построения содержания учебников и охарактеризованы его компоненты. Раскрыт феномен современного школьного ученика по иностранному языку, определена его роль как информационной модели педагогической системы, основанием для которой служат компетентностный, коммуникативный, деятельностный, личностно ориентированный и культурологический подходы. Определены функции, которые обеспечивают процесс взаимосвязанного обучения иностранному языку и культуре, способствуют формированию у учащихся готовности к иноязычной коммуникативной деятельности в определённых учебной программой сферах, темах и ситуациях общения, выполнению норм коммуникативного поведения в соответствии с особенностями социального окружения, служат методической поддержкой профессиональной деятельности учителя.

Определены и охарактеризованы предметный, процессуальный, мотивационный аспекты содержания учебников по иностранным языкам.

Определены и обоснованы принципы отбора учебного материала, указаны методы, формы и способы его внедрения в содержание учебников.

Разработаны дидактические модели формирования иноязычной коммуникативной компетентности, обоснована и внедрена в содержание учебников система средств овладения учебным материалом.

Спроектирована структура учебников, обоснован качественный и количественный состав их структурных компонентов. Раскрыта сущность современного учебника по иностранному языку как полифункционального средства обучения иноязычному общению.

Определены объекты и критерии оценивания эффективности учебников, описаны процедура и технология проверки их содержания, представлены и интерпретированы результаты независимого экспертного оценивания.

Ключевые слова: школьный учебник, содержание обучения, иностранный язык, дидактические модели, иноязычное общение, структура учебника, оценивание.

Redko V. H. Theory and Practice for Constructing Content of Foreign Language Textbooks. – As Monograph.

Thesis for the Degree of Doctor in Pedagogical Sciences. Specialty 13.00.09 – Theory of Teaching. – The Institute of Pedagogy of National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine. – Kyiv, 2017.

The thesis is devoted to didactic and methodological approaches to constructing content of foreign language school textbooks. The phenomenon of a modern school foreign language textbook is revealed, its role as an information functional model of educational system, based on competence, communicative, active, personality-oriented and cultural approaches, is identified and described. The author defined the functions providing interconnected process of teaching foreign language and culture, promoting the formation of student's readiness for foreign language communicative intercultural activity in spheres, themes and communication situations, defined by the curriculum, observing norms of communicative behaviour according to the characteristics of the social environment, serving as methodological support for teacher's professional activity. The components of a theory for a school foreign language textbook as a field of science, the object of which is the substantial aspect of the subject and regularities of constructing material foundations of educational book as a means of teaching, are determined and described. The principles of educational material selection are defined and substantiated; methods, forms and ways of its implementation in textbooks' content are outlined.

According to the author's concept, a school textbook is deemed as a tool to foster development of personal qualities vital for fulfilling life in multicultural world and person's ability to learn throughout their life. Thus, a foreign language school textbook is defined as an information model within educational system which is based on competence, communicative, personality-centred, activity and cultural approaches. It directs the process of teaching a foreign language in integration with the culture of native speakers. A textbook is oriented to prepare students to communication in situations defined by the school syllabus in compliance with the rules and norms accepted by native speakers. Besides, it performs the function of methodological support of teacher's activity.

It is proved that the process of textbook development is influenced both by foreign trends in the sphere of material development and peculiarities of national educational tradition. The author suggests a retrospective analysis of approaches to constructing foreign language school textbooks in Ukraine in the period of the second half of the 20th century. This analysis helped to define preconditions of developing a new generation of foreign language textbooks, whose content is based on competence and communicative approaches. The obtained empirical data helped to outline conceptual approaches as well as define a set of key principles to constructing content of foreign language school textbooks.

The author analyses functions of a textbook in connection with the main trends and challenges of social development. This approach makes it possible to outline new functions which foster development of student's intellectual and creative potential, ability to improve their language skills as well as develop intercultural awareness throughout their lives.

Clear vision of dominant educational paradigms, perspective social needs in terms of communicative interaction in various spheres of social life enabled the author to develop concepts of school textbooks for primary, secondary and upper secondary school. The suggested concepts are based on philosophical, psychological, educational and lingual didactic theories, whose validity and reliability can be empirically verified.

According to the suggested concepts, the content of foreign language textbook is deemed as a multicomponent and polifunctional unity providing an efficient learning outcome in terms of language proficiency and intercultural awareness. The author analyses potential to represent authentic information by textual and illustrative components of a textbook. In order to provide efficient learning process the author defines principles and approaches to structuring the content of a textbook in logical blocks, i.e. modules, units etc. Based on systemized theoretical and empirical data, the author defines a set of skills to be formed in the process of teaching. The dynamics of gradual skills development by means of a textbook is outlined. It involves materials presentation, training and testing. According to this concept the content of a textbook is regarded as a complex action plan to be implemented both by learners and a teacher in order to achieve the defined learning outcomes.

In order to stimulate student's interest and motivation the main emphasis of the learning process is to be made on communicative tasks related to main spheres of human life. It is compulsory to implement the strategy of 'dialogue of cultures' while learning a language as this will enable students to develop a better comprehension of both their own and native speakers' cultures. The technologies suggested by the author are not limited to the sphere of constructing and structuring content of foreign language textbooks. They possess a potential to be partly adapted to the process of constructing didactic materials for other subjects. Thus, recommendations of the thesis can be applied by authors of school textbooks for different subjects. An important aspect of a textbook theory is the assessment criteria and process. Based on a thorough analysis of scientific literature the author suggests an updated list of assessment criteria to verify various elements of a school textbook. According to these criteria modern textbooks are analysed; possible ways of improving their content are suggested.

Practical importance of the research is a basis for supporting three main subjects that are relevant to the content of foreign languages textbooks, namely: students, teachers and authors of textbooks. Accordingly, the value of the research for students is to ensure them by scientifically based and proved in practice the content of textbooks as basic means for formation of foreign language communicative intercultural competence, and to foster the student's development of personal qualities, motivation to self-education in accordance with the intentions and necessities of life. For teachers the results of this research work is valuable

for maintaining their professional activities on didactic and methodological organization of students' teaching foreign language communication, as well as directing educational work in class according to the principles of continuity, accessibility, interconnected teaching all kinds of speech activity, communication, interconnected teaching language and culture, organizing studies in the form of a dialogue of cultures, in facilitating disclosure of student's opportunities to develop their autonomy in education. As for the authors of foreign languages textbooks, they are able to use the results of the research in the technology development of constructing the content of textbooks, in substantiating methods, forms and ways of the content textbooks construction based on didactic and methodological principles, in defining and specifying principles of educational material selection in foreign languages textbooks, in determining the functions of educational materials and in the development of technology for experimental verification of textbooks content.

The results of the author's findings, represented in the monograph, were verified in school practice. They proved to be highly efficient and reliable and have potential to be used in the process of constructing foreign language school textbooks.

Key words: a school textbook, content of teaching, foreign language, didactic models, foreign language communication, a textbook structure, assessment.